

HOOFSTUK 4: EMPIRIESE STUDIE

DEEL I

4.1 Inleiding

In hoofstuk 2 is daar gefokus op literatuur ten opsigte van die invloed van enkelouerskap op die kind in die laat middelkinderjare en op terapeutiese intervensie met die kind in die enkelouergesin. In hoofstuk 3 is gestaltpeltherapie en gestaltgroepwerk in diepte bespreek. Hierdie literatuurstudiebevindinge is deurgaans van toepassing gemaak op die kind wat hom-/haarself in 'n enkelouergesin bevind. Vanuit hierdie teoretiese begronding het die navorser die gestaltgroepwerkprogram ontwikkel. Die program is verfyn deur die empiriese studie en hierdie verfynde program word in hoofstuk 6 uiteengesit. Die empiriese bevindinge van die navorsingstudie sal in hoofstukke 4 en 5 aandag geniet. Die navorsingsproses wat gevolg is, sal in die eerste plek weer kortliks bespreek word, ten einde 'n beter begrip van die empiriese gegewens daar te stel.

Die empiriese studie het die ontwikkeling van 'n gestaltgroepwerkprogram vir die enkelouerkind in 'n middestad konteks, behels. Die empiriese bevindinge sal vir alle praktiese doeleindes in drie dele ingedeel word, naamlik die bespreking van die kwantitatiewe bevindinge, die bespreking van die kwalitatiewe bevindinge en in die laaste plek 'n integrasie van die kwantitatiewe en kwalitatiewe bevindinge. Die kwantitatiewe bevindinge is bekom vanuit vraelyste wat voor en na die implementering van die gestaltgroepwerkprogram deur die enkelouerkinders en hulle enkelouers ingevul is. Die bespreking van die kwalitatiewe bevindinge sal die bespreking van elke groepwerksessie in die gestaltgroepwerkprogram en die assessering van elke individuele groeplid se vordering, wat met behulp van ongestruktureerde waarneming ingesamel is, insluit. Die kwantitatiewe en kwalitatiewe bevindinge sal in die derde deel met mekaar vergelyk en geïntegreer word. Die literatuurstudiebevindinge van hoofstukke 2 en 3 sal deurgaans by die bespreking van die empiriese bevindinge geïntegreer word.

Die respondente was kinders afkomstig uit enkelouergesinne in 'n middestad konteks. Die enkelouers van hierdie kinders is ook as respondente op 'n kleiner skaal by die empiriese studie betrek. Die intervensieprogram het groepspeeltherapie vanuit die gestaltbenadering behels.

4.2 Die navorsingsproses

Die navorsingsproses wat gevolg is, is reeds in hoofstuk 1 bespreek, maar sal kortliks weer aandag geniet ten einde die leser te oriënteer ten opsigte van die empiriese bevindinge wat volg. (Vergelyk Fouché & Delpont, 2002:85-86 en Neuman, 1997:10-14.)

4.2.1 Keuse van die onderwerp en probleemformulering

Die onderwerp van die studie is die bemagtiging van enkelouerkinders in hulle laat middelkinderjare in 'n middestad konteks. Die keuse van die onderwerp het voortgevloei vanuit die behoefte van die enkelouergesin in 'n middestad konteks aan hulpbronne in die gemeenskap, ten einde die volgehoue emosionele, sosiale, psigiese en fisiese welstand van sy afsonderlike lede te verseker. Die enkelouerkind se inskakeling by gestaltgroepwerk kan reeds as so 'n belangrike hulpbron beskou word. Die navorser wil 'n bydrae lewer tot die gemeenskapshulpbronne wat beskikbaar is vir die enkelouergesin, in die vorm van 'n gestaltgroepwerkprogram as intervensie vir die enkelouerkind in 'n middestad konteks.

Die omvang van enkelouerskap en die verliese en problematiek wat daarmee gepaardgaan is kommerwekkend. Meer kinders wat negatief beïnvloed is deur enkelouerskap kan met behulp van gestaltgroepwerk bereik word as wat die geval is tydens individuele speltherapie.

Kinders in enkelouergesinne word dikwels veral op emosionele en sosiale vlak ontwrig vanweë ontoepaslike ouerskap wat meegebring word deur groter druk op die enkelouer as gevolg van 'n verandering in gesinstruktuur. Met ontoepaslike ouerskap word verminderde aandag en beheer deur die enkelouer, bedoel. In baie gevalle word

die kind se negatiewe belevinge van die enkelouersituasie, deur die kind self op ontoepaslike wyses op die emosionele en sosiale vlakke hanteer.

4.2.2 Die doel van die studie

Die doel van die studie is om die enkelouerkind in die laat middelkinderjare in 'n middestad konteks deur middel van gestaltgroepwerk te bemagtig om die negatiewe belevinge wat verband hou met die enkelouersituasie op toepaslike wyses te hanteer.

4.2.3 Hipoteseformulering

Die hipotese wat vir hierdie navorsingstudie gestel is, is soos volg: Indien die enkelouerkind in die laat middelkinderjare in 'n middestad konteks, inskakel by 'n gestaltgroepwerkprogram, dan sal die kind bemagtig word om sy/haar negatiewe belevinge wat verband hou met die enkelouersituasie, op toepaslike wyses te hanteer.

Toepaslike hantering word beskou as die mate waarin:

- die enkelouerkind in kontak is met sy/haar gevoelens ten opsigte van die enkelouersituasie;
- uitdrukking kan gee aan hierdie gevoelens;
- die gevoelens sy/haar eie kan maak; en
- die gevoelens kan hanteer sonder om van die volgende kontakgrensversteurings gebruik te maak, naamlik projeksie, introjeksie, retrofleksie, samevloeiing en defleksie.

Hierdie hipotese is getoets aan die hand van die navorsingsbevindinge.

4.2.4 Voorondersoek

Die stappe van die voorondersoek, naamlik die voorlopige literatuurstudie; konsultasie met kundiges; uitvoerbaarheid van die ondersoek en die toetsing van die vraelys, is gevolg en is reeds in hoofstuk 1 volledig bespreek.

4.2.5 Navorsingsbenadering, soort navorsing, navorsingsontwerp en prosedure

Die kuantitatiewe en kwalitatiewe benaderings is in kombinasie met mekaar tydens die studie benut in die vorm van die dominante-minder-dominante model. Die kwantitatiewe benadering het die oorwegende deel van die studie uitgemaak (Vergelyk Creswell in De Vos, 2002:366.)

In hierdie studie is daar van toegepaste navorsing met spesifieke verwysing na intervensienavorsing gebruik gemaak. Die navorser het tydens haar navorsingstudie 'n gestaltgroepwerkprogram ontwikkel as intervensie met die enkelouerkind in die laat middelkinderjare in 'n middestad konteks. Hierdie program is geïmplementeer en geëvalueer ten einde te bepaal of daar enige verandering by die respondente ingetree het, wat toegeskryf kan word aan hulle deelname aan die intervensieprogram. Daar is dus in hierdie studie gefokus op intervensie ontwerp en ontwikkeling. Die resultate van die gestaltgroepwerkprogram word in hoofstukke 4 tot 6 bespreek.

Die onderskeie fases van intervensienavorsing soos bespreek deur De Vos (2002:397-418) en kortliks in hoofstuk 1 uiteengesit, is soos volg tydens die empiriese studie deurloop:

- **Problemanalise en projekbeplanning**

- * Die respondente is geïdentifiseer en betrek vir deelname aan die program met behulp van die terapeute van die Middestad Trauma Terapiesentrum en die klasonderwysers.
- * Toegang is bekom deur toestemming van die Gauteng Departement van Onderwys, die skoolhoof van die betrokke skool en die Middestad Trauma Terapiesentrum, te ontvang vir die navorsingsprojek. Die skoolhoof, klasonderwysers en terapeute van die Sentrum het hulle samewerking tot die projek verleen.
- * Die besorgdheid van die betrokke enkelouers, kinderrespondente en skoolhoof ten opsigte van die sensitiewe aard van die projek, is geïdentifiseer en hanteer deur die beginsel van konfidensialiteit deurgaans te beklemtoon en deur te voer.
- * Doelstellings en doelwitte is vir die gestaltgroepwerkprogram gestel en word in hoofstukke 5 en 6 uiteengesit.

- **Inligtingversameling en sintese**
 - * Literatuurstudie is gedoen oor die kind in die laat middelkinderjare se belewing van die enkelouersituasie, die kind in 'n middestad konteks, terapeutiese intervensie en spesifiek groepintervensie vanuit die gestaltbenadering. Die terapeute van die Middestad Trauma Terapiesentrum is ook as kundiges op die gebied van die kind in 'n middestadomgewing geraadpleeg.
 - * Natuurlike voorbeelde is bestudeer deur die gestaltterapeutiese tegnieke wat later in groepverband aangewend is, op individuele kinders in enkelouergesinne toe te pas, tydens die navorser se werksaamhede as terapeut by die Sentrum.
 - * Funksionle elemente is geïdentifiseer vanuit Oaklander (1988:53-56) se model van eksplorering en die navorser se vorige benutting van gestaltgroepwerk met die middestadkind vir haar meestersgraadstudies.
- **Ontwerp**
 - * Daar is besluit op die enkelsisteesontwerp ten einde vordering of regressie in die kinderrespondente se hantering van die enkelouersituasie op die emosionele en sosiale vlakke, te meet. Daar is ook deurlopend van ongestruktureerde waarneming gebruik gemaak tydens die verloop van die groepwerksessies.
 - * Die onderskeie stappe van die enkelsisteesontwerp, soos bespreek in hoofstuk 1, is as die prosedure gespesifiseer.
- **Vroeë ontwikkeling en voortoets**
 - * 'n Voorlopige gestaltgroepwerkprogram vir implementering met die enkelouerkind in die laat middelkinderjare in 'n middestad konteks, is ontwikkel.
 - * Die program is tydens 'n voortoets geïmplementeer met vier vroulike respondente in die laat middelkinderjare.
 - * Die enkelsisteesontwerp en ongestruktureerde waarneming is tydens die voortoets toegepas.
- **Evaluasie en gevorderde ontwikkeling**
 - * Die A-B-A ontwerp is geselekteer as 'n basiese eksperimentele ontwerp wat deel uitmaak van enkelsisteesontwerpe.
 - * Data is tydens die voortoets ingesamel en bepaalde tegnieke en aktiwiteite is aangepas en bygevoeg tot die gestaltgroepwerkprogram. Hierdie veranderinge is in hoofstuk 1 uiteengesit.
 - * Die gestaltgroepwerkprogram is hierna tydens die hoofondersoek met sewe

manlike respondente in hulle laat middelkinderjare herhaal.

* Die program is hierna verder verfyn en word uiteengesit in hoofstuk 6.

- **Verspreiding**

* Deur die verfyning en gevorderde ontwikkeling van die program, is die program voorberei op verspreiding.

* Die Middestad Trauma Terapiesentrum is geïdentifiseer as 'n potensiële mark vir verspreiding, aangesien hierdie program op 'n deurlopende basis deur hulle aangewend kan word, weens die groot behoefte daaraan wat by enkelouerkinders en hulle enkelouers bestaan.

* Toepaslike aanwending van die program is aangemoedig deur twee van die terapeute van die Sentrum reeds tydens die implementering van die program tydens die hoofondersoek te betrek. Eerstehandse ervaring van die toepassing van die program is dus op hierdie wyse moontlik gemaak.

* Die program is reeds met sukses deur een van die terapeute van die Sentrum, wat die navorser as medeterapeut tydens die hoofondersoek behulpsaam was, met 'n groepie enkelouerkinders geïmplementeer. Die volledige en verfynde gestalt-groepwerkprogram word ook na die finalisering van die navorsingsverslag aan die Sentrum beskikbaar gestel.

Die enkelsistemoontwerp is gebruik om die vordering of regressie van 'n groep enkelouerkinders in hulle laat middelkinderjare, na hulle deelname aan die gestaltgroepwerkprogram, te meet. Die kinderrespondente se hantering van die enkelouersituasie op die emosionele en sosiale vlakke is voor en na die implementering van die program met behulp van selfontwerpte vraelyste gemeet. Hierdie twee metings sal in die bespreking van die bevindings met mekaar vergelyk word ten einde die aard van die invloed van die gestaltgroepwerkprogram op die emosionele en sosiale funksionering van die kinders te bepaal.

Die stappe van die enkelsistemoontwerp is as navorsingsprosedure gevolg en is in hoofstuk 1 bespreek.

Ongestruktureerde waarneming is benut om die respondente se beweging deur die vyf lae van neurose te bepaal. Hierdie resultate word aan die hand van die bespreking van

elke groepwerksessie en die assessering van elke kinderrespondent in hoofstuk 5 bespreek.

4.2.6 Universum, afbakening van steekproef en steekproefneming

Die populasie vir die studie word omskryf as die totale aantal kinders tussen die ouderdomme van nege en 11 jaar, wat in enkelouergesinne lewe en in 'n dubbelmedium laerskool in die middestadomgewing van Pretoria ingeskryf is.

Nie-waarskynlikheidsteekproefneming en spesifiek doelgerigte steekproefneming is benut om die respondente te selekteer. Tydens die voorondersoek is vier vroulike respondente tussen die ouderdomme van 11 en 12 jaar geselekteer vir deelname aan die gestaltgroepwerkprogram. Tydens die hoofondersoek is sewe manlike respondente van 12 jarige ouderdom geselekteer vir deelname aan die program. Afrikaanssprekende kleurling- en blanke respondente het deel uitgemaak van die respondentegroep.

4.2.7 Literatuurstudie

Die literatuurstudiebevindinge is in hoofstukke 2 en 3 bespreek. Voldoende literatuur was oor die onderwerp beskikbaar. Literatuur is vanuit die sielkunde- en maatskaplikewerkvelde bestudeer.

4.2.8 Data-insameling

Daar is van twee selfontwerpte vraelyste gebruik gemaak om die kwantitatiewe data in te samel. Die kinders en hulle enkelouers het elkeen 'n vraelys ingevul. Beide vraelyste meet die kinders se funksionering op emosionele en sosiale vlak.

4.2.8.1 Vraelys vir kinders

'n Selfontwerpte vraelys (Bylae 1) is gebruik om data in te samel rondom die respondente se gevoelens oor die enkelouersituasie; hulle verhouding met hulle biologiese ma en pa en gesin; hulle gevoelens oor hulleself; hulle verhouding met maats; en die hantering van hulle gevoelens oor die enkelouersituasie. Die vraelys is

ontwerp met behulp van inligting wat vanuit ander vraelyste bekom is. (Vergelyk die Psigososiale Funksionering Inventaris vir Laerskool Kinders, 1997; Indeks van gesinsverhoudinge; Indeks van kind se verhouding teenoor moeder en Indeks van kind se verhouding teenoor vader, 1990.) Hierdie persoonlik geadministreerde vraelyste is voor die begin van die gestaltgroepwerkprogram tydens die eerste groepwerksessie, deur die kinders ingevul en weer aan die einde van die gestaltgroepwerkprogram tydens die laaste groepwerksessie ingevul.

Al die vraelyste (100%) is deur die kinderrespondente voltooi.

4.2.8.2 Vraelys vir ouers

Die enkelouers van die kinderrespondente het elkeen ook 'n selfontwerpte vraelys (Bylae 2) voor en na die implementering van die gestaltgroepwerkprogram, ingevul. Die vraelys vir die enkelouers bevat dieselfde vrae as die kindervraelys. Die enkelouers het vrae beantwoord oor hulle kinders se gevoelens ten opsigte van die enkelouersituasie; hulle kinders se verhouding met hulle as enkelouer, met die gesin en met die ander ouer wat nie meer by die gesin is nie; hulle kinders se gevoelens oor hulleself; hulle kinders se verhouding met hulle maats; en hulle kinders se hantering van hulle gevoelens ten opsigte van die enkelouersituasie. (Vergelyk Indeks van ouerlike houding; Indeks van gesinsverhoudinge, 1977 en Psigososiale Funksionering Inventaris vir Laerskool Kinders, 1997.)

Al die vraelyste (100%) is deur die enkelouerrespondente voltooi.

4.2.9 Analisering en interpretering van die data

Die rekenaarondersteuningsafdeling van die Universiteit van Pretoria is benut vir die verwerking van die selfontwerpte vraelyste. Die belangrikste bevindinge word in tabelvorm of met behulp van grafieke voorgestel. Die bevindinge uit die vraelyste vir die kinders en die vraelyste vir die ouers word gesamentlik bespreek en met mekaar in verband gebring. Voortoets- en natoetsvergelykings is tydens die verwerking gedoen en word ook bespreek. Data is ingewin ten opsigte van sewe kinderrespondente (N=7) en sewe enkelouerrespondente (N=7).

Die bevindinge bekom vanuit die vraelyste van die hoofondersoek word in hierdie hoofstuk geïnterpreteer.

Die implementering van die kwalitatiewe data wat ingesamel is met behulp van ongestruktureerde waarneming, word in die volgende hoofstuk in die vorm van die bespreking van elke groepwerksessie en die assessering van elke groeplid tydens die hoofondersoek aangebied. Die twee groepwerksessies wat deur die enkelouers as groep bygewoon is, sal by die bespreking ingesluit word. Hierdie groepwerksessies met die enkelouers het deel uitgemaak van die gestaltgroepwerkprogram.

4.3 Die empiriese ondersoek vanuit die kwantitatiewe benadering

Sewe enkelouerkinders en hulle enkelouers het selfontwerpte vraelyste voor die aanvang van die gestaltgroepwerkprogram en na die implementering van die gestaltgroepwerkprogram voltooi. Die metings van die voortoets en die metings van die natoets word in hierdie hoofstuk met mekaar vergelyk ten einde die invloed van die gestaltgroepwerkprogram op die emosionele en sosiale funksionering van die enkelouerkinders in 'n middestad konteks te bepaal. Die enkelouerkinders se hantering van hulle gevoelens op toepaslike wyses, is ook deur die selfontwerpte vraelyste gemeet. Die vraelyste wat deur die enkelouers ingevul is, meet hulle persepsie van hulle kinders se funksionering. Die konfidensialiteit van die respondente is verseker deur nie hulle name in die navorsingsverslag bekend te maak nie. Die ingeligte toestemmingsbrief wat deur die ouers van die kinderrespondente voltooi is, word in Bylae 4 vervat.

4.3.1 Biografiese besonderhede van kinderrespondente

4.3.1.1 Ouderdom en geslag van kinderrespondente

Al sewe (100%) respondente was tydens die studie in graad 6 met ouderdomme wat gewissel het tussen 11 en 13 jaar. Die respondente het hulle dus almal in die laat middelkinderjare bevind wat volgens Louw, *et al.* (1998:322) tussen die ouderdomme

van nege en twaalf of dertien jaar val. Al sewe (100%) respondente was manlik. Die steekproef het sewe kinders van een geslag ingesluit, aangesien die kind in die middelkinderjare verkies om met lede van sy/haar eie geslag te speel. (Vergelyk O'Connor, 2000:417.)

4.3.1.2 Toesig en beheer

Tabel 1: Toesig en beheer

By wie bly jy?	Frekwensie	Persentasie
Ma	6	85.71
Pa	1	14.29
Totaal	N=7	100

Die meeste respondente, 85.71% (ses), is by hulle moeders woonagtig, terwyl 14.29% (een) respondent by sy vader woonagtig is. Hierdie bevindinge stem ooreen met die stelling van Lefrancois (in Louw, *et al.* 1998:357-358) dat die meeste enkelouergesinne die moeder as enkelouer het.

4.3.1.3 Ander inwoners by enkelouergesin

Tabel 2: Ander inwoners

Ander inwoners by enkelouergesin	Frekwensie	Persentasie
Geen ander inwoners	3	42.86
Oom (familie) en nefie	1	14.29
Broer en sy vriend, kleinsussie en kleinboetie	1	14.29
Ma se vriend	1	14.29
Boetie	1	14.29
Totaal	N=7	100%

Byna die helfte van die respondente, 42.86% (drie), toon aan dat daar geen ander inwoners saam met hulle en hulle enkelouer bly nie. Een (14.29%) respondent toon aan dat sy ma se vriend by hulle in die huis bly. Die drie oorblywende respondente

identifiseer familieledede as mede-inwoners. Hierdie resultate ondersteun nie geheel en al Naran (1991:30) se bevindinge dat baie enkelmoeders op hulle families staatmaak vir behuising, kindersorg, emosionele ondersteuning en geselskap nie, aangesien dit vanuit die gegewens blyk dat die meeste enkelouers alleen saam met hulle kinders woon.

4.3.2 Biografiese besonderhede van ouerrespondente

4.3.2.1 Ouderdomsverspreiding van enkelouer

Tabel 3: Ouderdomsverspreiding

Ouderdomsverspreiding	Frekwensie	Persentasie
36 jaar	1	14.29
38 jaar	1	14.29
39 jaar	2	28.57
41 jaar	2	28.57
48 jaar	1	14.29
Totaal	N=7	100%

Die meeste enkelouers, 85.71% (ses), bevind hulleself tussen die ouderdomme van 36 en 41 jaar, terwyl 14.29% (een) enkelouer 48 jaar oud is.

4.3.2.2 Geslag van enkelouer

Tabel 4: Geslag van enkelouer

Geslag	Frekwensie	Persentasie
Manlik	1	14.29
Vroulik	6	85.71
Totaal	N=7	100%

Die meeste enkelouerrespondente, 85.71% (ses), is vroulik, terwyl 14.29% (een) respondent manlik is. Hierdie bevindinge stem ooreen met die response van die kinderrespondente en die bevindinge vanuit die literatuur dat die meeste

enkelouergesinne die moeder as enkelouer het. (Vergelyk Lefrancois in Louw, *et al.* 1998:357-358.) Een manlike enkelouerrespondent is by die steekproef ingesluit, aangesien een van die kinderrespondente by sy pa as enkelouer woonagtig is.

4.3.2.3 Beroep van enkelouer

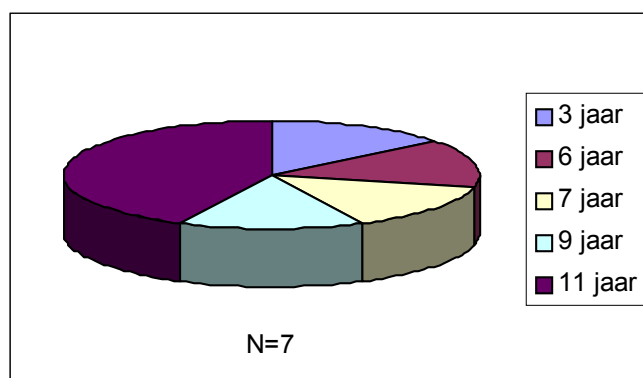
Tabel 5: Beroep van enkelouer

Beroep	Frekwensie	Persentasie
Tikster/Ontvangsdame	1	14.29
Funksie-koördineerder	1	14.29
Verkoopsdame (Klere)	1	14.29
Forex konsultant (Buitelandse Valita)	1	14.29
Kliëntediens-Standerd Bank	1	14.29
Werkloos	1	14.29
Eie besigheid	1	14.29
Totaal	N=7	100%

Die meeste respondente, 85.71% (ses), is werksaam, terwyl 14.29% (een) respondent werkloos is.

4.3.2.4 Tydperk van enkelouerskap

Figuur 1: Tydperk van enkelouerskap



Figuur 1 toon aan dat 42.86% (drie) van die respondente reeds 11 jaar lank enkelouers is. Een (14.29%) respondent is nege jaar lank 'n enkelouer; 14.29% (een) respondent

sewe jaar; 14.29% (een) respondent ses jaar en 14.29% (een) respondent is drie jaar lank 'n enkelouer. Die meeste respondente was dus reeds geruime tyd enkelouers. Van Loggerenberg & Roets (1993:111-112) het in hulle studie bevind dat die belewinge van verlies van 'n ouer by primêreskoolkinders, ongeag die tydsverloop, baie ooreengekom het. Die geringe verskille in tydperk van enkelouerskap het ook nie die navorser se studie noemenswaardig beïnvloed nie.

4.3.2.5 Oorsaak van skeiding

Tabel 6: Oorsaak van skeiding

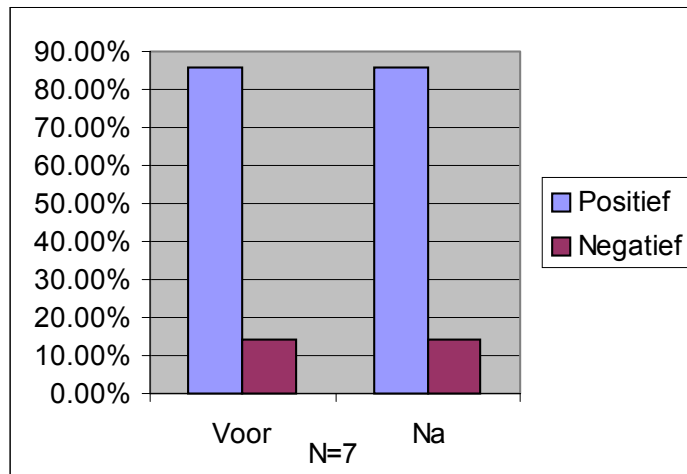
Oorsaak van skeiding	Frekwensie	Persentasie
Egskeiding	4	57.14
Dood	1	14.29
Vervreemding	2	28.57
Totaal	N=7	100%

Vanuit Tabel 6 is dit duidelik dat 57.14% (vier) respondente geskei is. Twee (28.57%) respondente toon aan dat hulle nooit getroud was met die biologiese pa van hulle kind nie en vervreemd geraak het van hierdie persoon. Een (14.29%) respondent is 'n enkelouer as gevolg van die dood van haar gade. Lefrancois (in Louw, *et al.* 1998:357-358) toon aan dat die grootste oorsaak van enkelouergesinne egskeiding is. McLanahan & Sandefur (1994:78) het bevind dat die oorhoofse ooreenkomste belangriker is as die verskille tussen kinders wat in verskillende tipes enkelouergesinne (weduweenskap, egskeiding, ongehude moederskap) grootword. Hulle data lei tot die gevolgtrekking dat die omstandighede van gesinskeiding minder krities is vir die toekomstige welsyn van die kinders as die feit van die skeiding self.

4.3.3 Verhouding van kind met ma

4.3.3.1 Hoe dit vir kind is om by ma te wees voor en na gestaltgroepwerkprogram

Figuur 2: Hoe dit vir kind is om by ma te wees



Voor die implementering van die gestaltgroepwerkprogram is 85.71% (ses) van die respondente oorwegend positief daarvoor om by hulle ma te wees en 14.29% (een) respondent is oorwegend negatief. **Na** die implementering van die gestaltgroepwerkprogram is die situasie dieselfde met 85.71% (ses) van die respondente wat oorwegend positief daarvoor is om by hulle ma te wees en 14.29% (een) respondent wat oorwegend negatief daarvoor is om by sy ma te wees. Daar moet egter in gedagte gehou word dat een van die sewe respondente by sy pa as enkelouer woon en nie soos die res van die respondente by sy ma nie.

4.3.3.2 Hoe dit gaan tussen kind en ma voor en na gestaltgroepwerkprogram

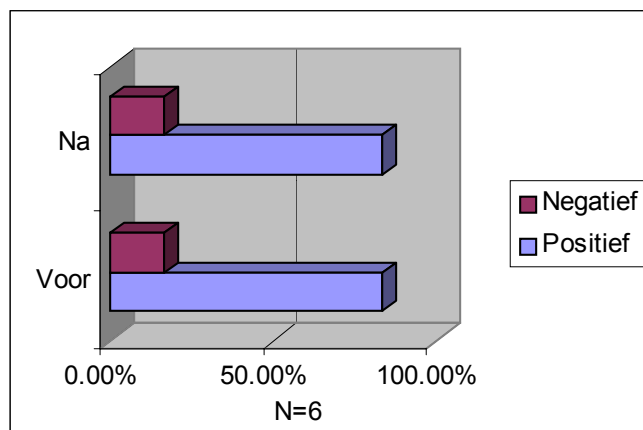
Voor en **na** die gestaltgroepwerkprogram is 100% (al sewe) kinderrespondente oorwegend positief oor hoe dit tussen hulle en hulle ma gaan.

Die verhouding tussen die kinderrespondente en hulle ma's blyk na aanleiding van hierdie data positief te wees. Snyman & Le Roux (1993:86-87) verduidelik emosionele kwesbaarheid waardeur die enkelouergesin onder andere gekenmerk word. Strukturele verandering of ontwrigting in die gesin veroorsaak dikwels ernstige emosionele ontwrigting. Die gesinslede is gevolglik in 'n groter mate afhanklik van mekaar vir emosionele ondersteuning.

4.3.4 Verhouding van kind met pa

4.3.4.1 Hoe dit vir kind is om by pa te wees voor en na gestaltgroepwerkprogram

Figuur 3: Hoe dit vir kind is om by pa te wees

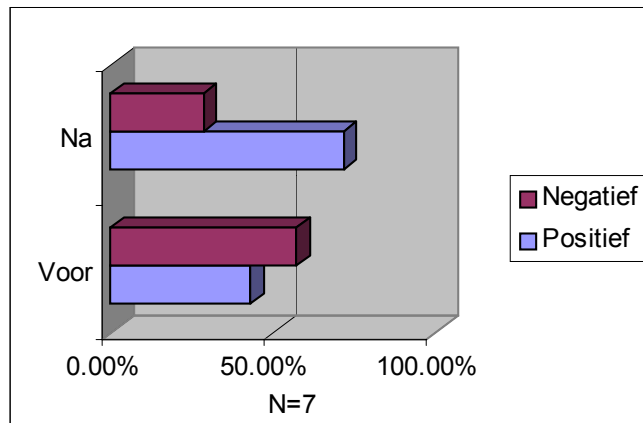


Voor die gestaltgroepwerkprogram is 83.33% (vyf) van die respondente oorwegend positief oor hoe dit vir hulle is om by hulle pa te wees en 16.67% (een) respondente is oorwegend negatief. **Na** die gestaltgroepwerkprogram is die situasie dieselfde. Hier moet ingedagte gehou word dat een respondente by sy pa as enkelouer woonagtig is en nie soos die res van die respondente by sy ma nie. Slegs ses respondente kon hierdie

vraag beantwoord, aangesien een respondent sy pa ongeveer tien jaar gelede gesien het.

4.3.4.2 Hoe dit gaan tussen kind en pa voor en na gestaltgroepwerkprogram

Figuur 4: Hoe dit gaan tussen kind en pa



Voor die gestaltgroepwerkprogram is 42.86% (drie) van die kinderrespondente oorwegend positief oor hoe dit gaan tussen hulle en hulle pa en 57.14% (vier) van die kinderrespondente is oorwegend negatief. **Na** die gestaltgroepwerkprogram is 71.43% (vyf) kinderrespondente oorwegend positief oor hoe dit gaan tussen hulle en hulle pa en slegs 28.57% (twee) kinderrespondente is oorwegend negatief.

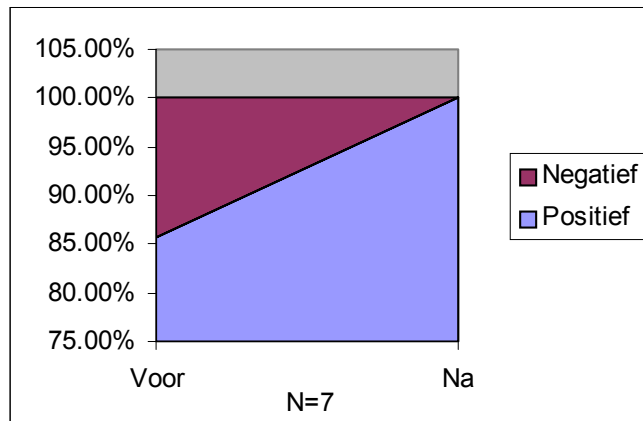
Vanuit Van Loggerenberg & Roets (1993:112) se studie blyk dit dat die spesiale band wat tussen 'n ouer en 'n kind heers, baie sterk is. Baie van hulle kinderrespondente wou graag die afwesige ouer terughê, al het die ouer hulle nie geken nie of al het die ouer hulle teleurgestel en hulle baie pyn veroorsaak en al is hulle kwaad vir die ouer.

Vanuit die navorser se studie blyk dit dat die meeste respondente daarvan hou om by hulle pa te wees al is daar nie so 'n goeie verhouding tussen pa en kind nie. Dit blyk verder dat daar **na** die gestaltgroepwerkprogram 'n verbetering in die verhouding tussen pa en kind by 28.57% (twee) van die respondente ingetree het.

4.3.5 Verhouding van enkelouer met kind

4.3.5.1 Hoe dit vir enkelouer is om by kind te wees voor en na gestaltgroepwerkprogram

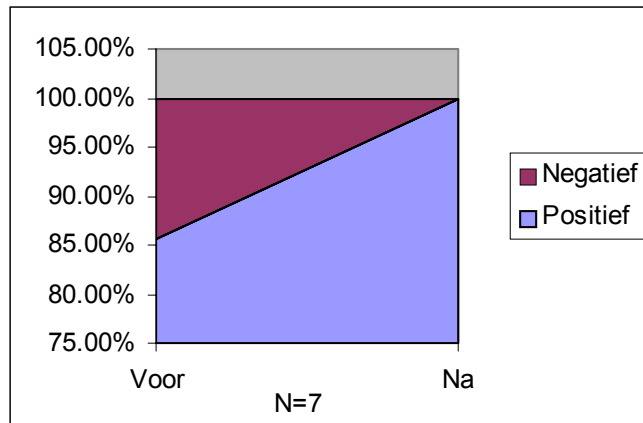
Figuur 5: Hoe dit vir enkelouer is om by kind te wees



Voor die gestaltgroepwerkprogram toon 85.71% (ses) van die enkelouerrespondente aan dat dit vir hulle oorwegend positief is om by hulle kind te wees en 14.29% (een) enkelouer toon aan dat dit vir hom/haar oorwegend negatief is. **Na** die gestaltgroepwerkprogram toon 100% (al sewe) enkelouerrespondente aan dat dit vir hulle oorwegend positief is om by hulle kind te wees. Een van die sewe enkelouerrespondente is manlik.

4.3.5.2 Hoe dit gaan tussen enkelouer en kind voor en na gestaltgroepwerkprogram

Figuur 6: Hoe dit gaan tussen enkelouer en kind



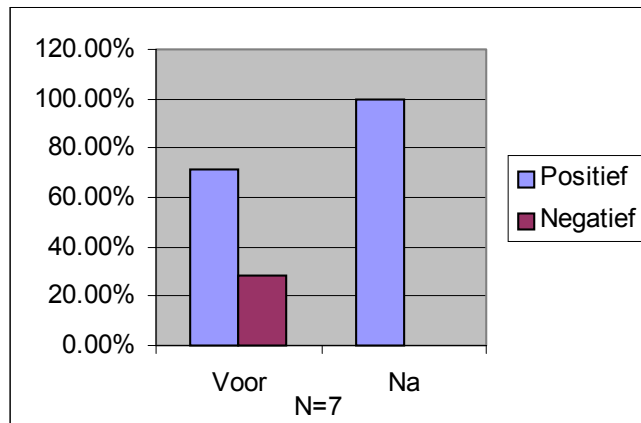
Voor die gestaltgroepwerkprogram is 85.71% (ses) enkelouerrespondente oorwegend positief ten opsigte van hoe dit gaan tussen hulle en hulle kind en 14.29% (een) respondent is oorwegend negatief. **Na** die gestaltgroepwerkprogram is 100% (al sewe) enkelouerrespondente oorwegend positief ten opsigte van hoe dit gaan tussen hulle en hulle kind.

Vanuit die perspektief van die betrokke enkelouers, blyk dit dat daar 'n verbetering in die enkelouer-kindverhouding **na** die gestaltgroepwerkprogram vir hierdie spesifieke respondentegroep ingetree het. Van Loggerenberg & Roets (1993:111-112) toon aan dat die enkelouer dikwels nie by die kind se belevinge uitkom nie, omdat hy/sy gepreokkupeer is met sy/haar eie ongunstige belevinge. 'n Gesonde opvoedingsklimaat gekenmerk deur daardie liefde, sorg, eerlikheid, vertrouwe, kennis en respek, wat so nodig is vir openhartige kommunikasie, ontbreek in hierdie gevalle. Die kind verloor dus nie bloot die afwesige ouer nie, maar ook dikwels die ondersteuning van die agterblywende ouer (Van Loggerenberg & Roets, 1993:111-112). Tydens die gestaltgroepwerkprogram van die navorser is die enkelouers aangemoedig om meer aandag aan hulle kind te gee en na hulle kind te luister.

4.3.6 Kind se ervaring van gesinsverhoudings

4.3.6.1 Kind se ervaring van gesinsverhoudings voor en na gestaltgroepwerkprogram

Figuur 7: Kind se ervaring van gesinsverhoudings



Voor die gestaltgroepwerkprogram is dit vir 71.43% (vyf) kinderrespondente die meeste van die tyd positief om by hulle enkelouergesin te wees en vir 28.57% (twee) kinderrespondente negatief. **Na** die gestaltgroepwerkprogram is dit vir 100% (al sewe) kinderrespondente die meeste van die tyd positief om by hulle enkelouergesin te wees.

4.3.6.2 Vergelyking tussen enkelouer- en kindresponse ten opsigte van kind se ervaring van gesinsverhoudings voor gestaltgroepwerkprogram

Tabel 7: Vergelyking tussen ouer- en kindresponse ten opsigte van kind se ervaring van gesinsverhoudings voor gestaltgroepwerkprogram

Respondente	Positief	Negatief	Totaal
Kinderrespondente	71.43% (5)	28.57% (2)	100% (N=7)
Enkelouerrespondente	100% (7)	0%	100% (N=7)

Vanuit Tabel 7 blyk dit dat 71.43% (vyf) kinderrespondente **voor** die gestaltgroepwerkprogram oorwegend positief is oor hoe dit die meeste van die tyd vir hulle by hulle enkelouergesin is en 28.57% (twee) kinderrespondente oorwegend negatief is oor hoe dit vir hulle by hulle enkelouergesin is.

Al sewe (100%) enkelouerrespondente is **voor** die gestaltgroepwerkprogram van mening dat dit vir hulle kind die meeste van die tyd positief is om in hulle gesin te wees. Die gegewens van die kinderrespondente dui egter daarop dat dit wel vir 28.57% (twee) kinderrespondente oorwegend negatief is by hulle enkelouergesin. Vanuit hierdie gegewens kan die afleiding gemaak word dat die enkelouers nie altyd in kontak met hulle kinders se gevoelens blyk te wees nie. (Vergelyk 4.3.4.2)

4.3.6.3 Vergelyking tussen enkelouer- en kindresponse ten opsigte van kind se ervaring van gesinsverhoudings na gestaltgroepwerkprogram

Tabel 8: Vergelyking tussen ouer- en kindresponse ten opsigte van kind se ervaring van gesinsverhoudings na gestaltgroepwerkprogram

Respondente	Positief	Negatief	Totaal
Kinderrespondente	100% (7)	0%	100% (N=7)
Enkelouerrespondente	100% (7)	0%	100% (N=7)

Al sewe (100%) kinderrespondente en 100% (al sewe) enkelouerrespondente is **na** die gestaltgroepwerkprogram positief oor hoe dit die meeste van die tyd vir die kinders in hulle enkelouergesinne is. **Na** die implementering van die gestaltgroepwerkprogram, blyk dit dat die response van die ouers en kinders meer met mekaar ooreenstem as **voor** die implementering van die gestaltgroepwerkprogram. Dit is vir 28.57% (twee) kinderrespondente **na** die gestaltgroepwerkprogram beter om in hulle enkelouergesinne te wees.

4.3.7 Kind se emosionele ervaring van verlies van biologiese ouer

4.3.7.1 Kind se emosionele ervaring van verlies van biologiese ouer voor en na gestaltgroepwerkprogram

Al sewe (100%) kinderrespondente voel **voor** en **na** die gestaltgroepwerkprogram oorwegend positief oor die feit dat hulle ma of pa nie meer by hulle is nie. Positiewe gevoelens sluit in: dit pla hom nie; voel verlig; en voel bly. Negatiewe gevoelens sluit in: deurmekaar; kwaad; bang; minderwaardig; eensaam; hartseer; dit is sy skuld; en gevoel dat sy ouer(s) hom nie meer liefhet nie.

Hierdie bevindinge is in teenstelling met die bevindinge van Van Loggerenberg & Roets (1993:111-112) wat meen dat die verlies van 'n ouer vir die kind 'n ongunstige belewenis is. Die volgende belewinge van die kind na die verlies van 'n ouer word onder andere deur Van Loggerenberg & Roets (1993:112-114) uiteengesit: skuldgevoelens; woede; verwarring; vrees; beleving van ontoereikendheid; beleving van verlies; en smart en depressie.

4.3.7.2 Vergelyking tussen enkelouer- en kindresponse ten opsigte van kind se emosionele ervaring van verlies van biologiese ouer voor gestaltgroepwerkprogram

Tabel 9: Vergelyking tussen ouer- en kindresponse ten opsigte van kind se ervaring van verlies van ouer voor gestaltgroepwerkprogram

Respondente	Positief	Negatief	Totaal
Kinderrespondente	100% (7)	0%	100% (N=7)
Enkelouerrespondente	85.71% (6)	14.29% (1)	100% (N=7)

Vanuit Tabel 9 blyk dit dat 100% (al sewe) kinderrespondente **voor** die implementering van die gestaltgroepwerkprogram oorwegend positief daarvoor voel dat hulle een ouer nie meer by hulle is nie.

Voor die implementering van die gestaltgroepwerkprogram is 85.71% (ses) enkelouerrespondente van mening dat hulle kinders oorwegend positief daarvoor voel dat hulle een ouer nie meer by hulle is nie. Een (14.29%) enkelouerrespondent is **voor** die program van mening dat sy/haar kind negatief daarvoor voel dat sy een ouer nie meer by hulle is nie.

Dit blyk vanuit hierdie bevindinge dat die enkelouers in hierdie spesifieke respondentegroep in 'n groot mate in kontak is met hulle kinders se emosionele ervarings van die verlies van die ander ouer.

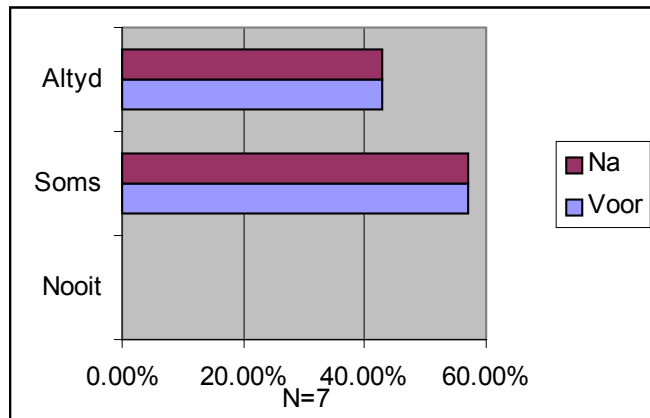
4.3.7.3 Vergelyking tussen enkelouer- en kindresponse ten opsigte van kind se emosionele ervaring van verlies van biologiese ouer na gestaltgroepwerkprogram

Na die implementering van die gestaltgroepwerkprogram is 100% (al sewe) kinderrespondente en 100% (al sewe) enkelouerrespondente van mening dat die kinders oorwegend positief daarvoor voel dat die ander ouer nie meer by hulle is nie. (Vergelyk 4.3.6.2)

4.3.8 Verlange na afwesige ouer en/of familie van afwesige ouer

4.3.8.1 Kind se verlanse na afwesige ouer en/of familie van afwesige ouer voor en na gestaltgroepwerkprogram

Figuur 8: Kind se verlanse na afwesige ouer en/of familie van afwesige ouer



Voor die gestaltgroepwerkprogram toon 57.14% (vier) kinderrespondente aan dat hulle **soms** die afwesige ouer mis en/of verlang na die familie van die afwesige ouer en 42.86% (drie) kinderrespondente toon aan dat hulle **altyd** die afwesige ouer mis en/of verlang na die familie van die afwesige ouer. Geen van die kinderrespondente toon **voor** die gestaltgroepwerkprogram aan dat hulle **nooit** die afwesige ouer mis en/of verlang na die familie van die afwesige ouer nie. **Na** die gestaltgroepwerkprogram toon 57.14% (vier) kinderrespondente weer aan dat hulle **soms** die afwesige ouer mis en/of verlang na sy/haar familie en 42.86% (drie) respondente toon aan dat dit altyd die geval is. Geen van die kinderrespondente toon **na** die gestaltgroepwerkprogram aan dat hulle **nooit** die afwesige ouer mis en/of verlang na die familie van die afwesige ouer nie.

4.3.8.2 Vergelyking tussen enkelouer- en kindresponse ten opsigte van kind se verlange na afwesige ouer en/of familie van afwesige ouer voor gestaltgroepwerkprogram

Tabel 10: Vergelyking tussen ouer- en kindresponse ten opsigte van kind se verlange na afwesige ouer en/of familie van afwesige ouer voor gestaltgroepwerkprogram

Respondente	Nooit	Soms	Altyd	Totaal
Kinderrespondente	0%	57.14% (4)	42.86% (3)	100% (N=7)
Enkelouerrespondente	28.57% (2)	71.43% (5)	0%	100% (N=7)

Voor die gestaltgroepwerkprogram toon 57.14% (vier) kinderrespondente aan dat hulle **soms** die afwesige ouer mis en/of verlang na die familie van die afwesige ouer en 42.86% (drie) kinderrespondente toon aan dat dit **altyd** die geval is. Van die enkelouerrespondente is 28.57% (twee) **voor** die gestaltgroepwerkprogram van mening dat hulle kind **nooit** die afwesige ouer mis en/of verlang na die familie van die afwesige ouer nie en 71.43% (vyf) enkelouerrespondente is van mening dat hulle kind **soms** die afwesige ouer mis en/of verlang na die familie van die afwesige ouer.

Die afleiding kan na aanleiding van die gegewens gemaak word dat die enkelouerrespondente nie heeltemal in kontak met hulle kinders se gevoelens ten opsigte van die afwesige ouer en/of die familie van die afwesige ouer is nie.

4.3.8.3 Vergelyking tussen enkelouer- en kindresponse ten opsigte van kind se verlange na afwesige ouer en/of familie van afwesige ouer na gestaltgroepwerkprogram

Na die gestaltgroepwerkprogram toon 57.14% (vier) kinderrespondente steeds aan dat hulle **soms** die afwesige ouer mis en/of verlang na die familie van die afwesige ouer en 42.86% (drie) kinderrespondente toon steeds aan dat dit **altyd** die geval is. Van die enkelouerrespondente, toon 28.57% (twee) steeds **na** die gestaltgroepwerkprogram aan dat hulle kind **nooit** die afwesige ouer mis en/of verlang na die familie van die

afwesige ouer nie en 71.43% (vyf) enkelouerrespondente toon aan dat dit **soms** die geval is. Die situasie is dus **voor** en **na** die gestaltgroepwerkprogram vir beide respondentegroepe dieselfde. (Vergelyk 4.3.7.2.)

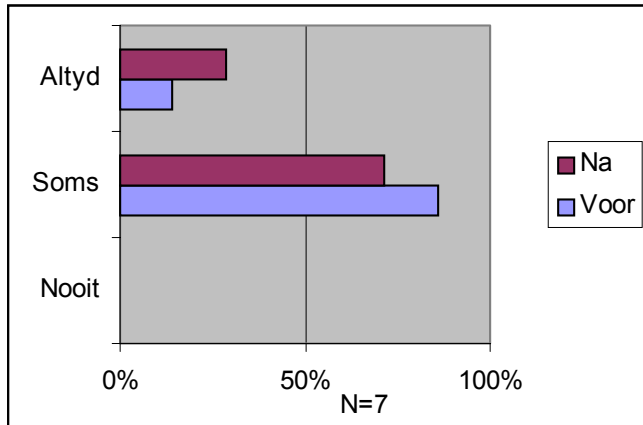
Na aanleiding van bogenoemde blyk dit dat die enkelouers in hierdie opsig nie altyd in kontak is met hulle kinders se gevoelens nie. Dit kom voor of hulle die gevoel van verlange na die afwesige ouer en/of sy/haar familie by hulle kinders onderskat. Die moontlikheid bestaan dat die enkelouers hulle eie gevoelens ten opsigte van hulle gewese maats op hulle kinders oordra.

Volgens Van Loggerenberg & Roets (1993:112-114) is een van die groot probleme van enkelouerskap die afwesigheid van 'n identifikasiefiguur van die afwesige ouer se geslag. Die ouer moet poog om die kind betrokke te kry by 'n volwassene van sy/haar eie geslag en poog om optredes van die kind wat kenmerkend is van sy/haar geslag te versterk deur dit met goedkeuring te beloon (Van Loggerenberg & Roets, 1993:112-114). Die enkelouerrespondente is tydens die gestaltgroepwerkprogram aangemoedig om hulle kinders betrokke te kry by 'n identifikasiefiguur van die kind se eie geslag. Een kinderrespondent is wel woonagtig by sy pa as enkelouer.

4.3.9 Toepassing van beheer by enkelouer

4.3.9.1 Kind se persepsie van beheer van enkelouer voor en na gestaltgroepwerkprogram

Figuur 9: Kind se persepsie van beheer van enkelouer



Vanuit Figuur 9 blyk dit dat 85.71% (ses) kinderrespondente **voor** die gestaltgroepwerkprogram van mening is dat hulle enkelouers **soms** weet waar hulle is en/of wat hulle doen en 14.29% (een) kinderrespondent van mening is dat sy enkelouer **altyd** weet waar hy is en/of wat hy doen. **Na** die gestaltgroepwerkprogram is 71.43% (vyf) kinderrespondente van mening dat hulle enkelouer **soms** weet waar hulle is en/of wat hulle doen en 28.57% (twee) kinderrespondente is van mening dat hulle enkelouer **altyd** weet waar hulle is en/of wat hulle doen. Een kinderrespondent ervaar dus **na** die gestaltgroepwerkprogram dat sy enkelouer 'n groter mate van beheer oor sy doen en late toepas. Geen kinderrespondente toon **voor** of **na** die gestaltgroepwerkprogram aan dat hulle enkelouer **nooit** weet waar hulle is en/of wat hulle doen nie.

4.3.9.2 Vergelyking tussen enkelouer- en kindresponse ten opsigte van beheer van enkelouer voor gestaltgroepwerkprogram

Tabel 11: Vergelyking tussen ouer- en kindresponse ten opsigte van beheer van enkelouer voor gestaltgroepwerkprogram

Respondente	Nooit	Soms	Altyd	Totaal
Kinderrespondente	0%	85.71% (6)	14.29% (1)	100% (N=7)
Enkelouerrespondente	0%	42.86% (3)	57.14% (4)	100% (N=7)

Voor die gestaltgroepwerkprogram is 85.71% (ses) kinderrespondente van mening dat hulle enkelouer **soms** weet waar hulle is en/of wat hulle doen en 14.29% (een) kinderrespondent is van mening dat dit **altyd** die geval is. Van die enkelouerrespondente, toon 42.86% (drie) **voor** die gestaltgroepwerkprogram aan dat hulle **soms** weet waar hulle kind is en/of wat hy doen en 57.14% (vier) enkelouerrespondente is van mening dat hulle **altyd** weet waar hulle kind is en/of wat hy doen. Geen kinder- of enkelouerrespondente toon **voor** die gestaltgroepwerkprogram aan dat die enkelouers **nooit** weet waar hulle kind is en/of wat hy doen nie. Na aanleiding van hierdie gegewens blyk dit dat die kinders se belewenis van die beheer van hulle ouers verskil van die enkelouer se belewenis. Dit blyk dat die kinderrespondente minder beheer van hulle enkelouers ervaar as wat die enkelouerrespondente meen hulle op hulle kinders toepas.

4.3.9.3 Vergelyking tussen enkelouer- en kindresponse ten opsigte van beheer van enkelouer na gestaltgroepwerkprogram

Tabel 12: Vergelyking tussen ouer- en kindresponse ten opsigte van beheer van enkelouer na gestaltgroepwerkprogram

Respondente	Nooit	Soms	Altyd	Totaal
Kinderrespondente	0%	71.43% (5)	28.57% (2)	100% (N=7)
Enkelouerrespondente	0%	71.43% (5)	28.57% (2)	100% (N=7)

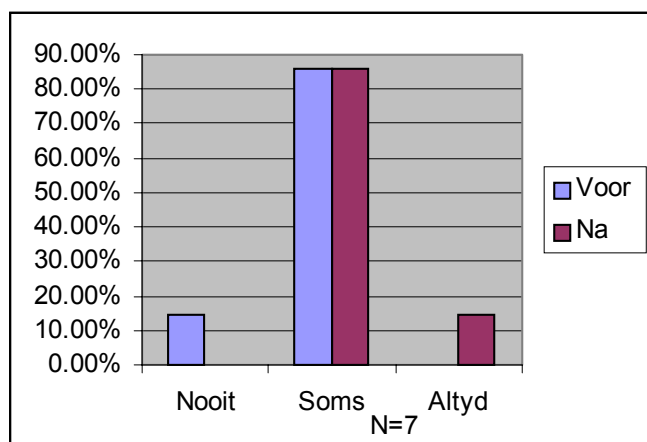
Vanuit Tabel 12 blyk dit dat 71.43% (vyf) kinderrespondente **na** die gestaltgroepwerkprogram van mening is dat hulle enkelouers **soms** weet waar hulle is en/of wat hulle doen en 28.57% (twee) kinderrespondente van mening is dat dit **altyd** die geval is. **Na** die gestaltgroepwerkprogram is 71.43% (vyf) enkelouerrespondente van mening dat hulle **soms** weet waar hulle kind is en/of wat hy doen en 28.57% (twee) enkelouerrespondente is van mening dat dit **altyd** die geval is. **Na** die gestaltgroepwerkprogram stem die persepsies van die kinderrespondente en die enkelouerrespondente met mekaar ooreen. Dit blyk dat die enkelouerrespondente **na** die gestaltgroepwerkprogram meer realisties is oor die beheer wat hulle op hulle kinders toepas as **voor** die gestaltgroepwerkprogram.

Volgens Snyman & Le Roux (1993:86-87) is die enkelouergesin geheel en al afhanklik van een persoon vir sy ekonomiese instandhouding. Die enkelouer het gevolglik dikwels minder tyd om beheer oor sy/haar kind uit te oefen, aangesien hy/sy nou die enigste broodwinner is.

4.3.10 Aandag van enkelouer teenoor kind

4.3.10.1 Kind se persepsie van aandag van enkelouer voor en na gestaltgroepwerkprogram

Figuur 10: Kind se persepsie van aandag van enkelouer



Na aanleiding van Figuur 10 blyk dit dat 14.29% (een) kinderrespondent **voor** die gestaltgroepwerkprogram van mening is dat sy enkelouer hom **nooit** help met sy huiswerk en/of **nooit** saam met hom speel nie en 85.71% (ses) kinderrespondente van mening is dat hulle enkelouers hulle **soms** help met hulle huiswerk en/of nie te besig is om saam met hulle te speel nie. **Na** die gestaltgroepwerkprogram is geen kinderrespondente van mening dat hulle enkelouers hulle **nooit** help met hulle huiswerk en/of **nooit** saam met hulle speel nie; 85.71% (ses) kinderrespondente is van mening dat hulle enkelouers hulle **soms** help met hulle huiswerk en/of nie te besig is om saam met hulle te speel nie en 14.29% (een) kinderrespondent toon aan dat sy enkelouer hom **altyd** help met sy huiswerk en/of nie te besig is om saam met hom te speel nie.

4.3.10.2 Vergelyking tussen enkelouer- en kindresponse ten opsigte van aandag van enkelouer teenoor kind voor gestaltgroepwerkprogram

Tabel 13: Vergelyking tussen ouer- en kindresponse ten opsigte van aandag van enkelouer teenoor kind voor gestaltgroepwerkprogram

Respondente	Nooit	Soms	Altyd	Totaal
Kinderrespondente	14.29% (1)	85.71% (6)	0%	100% (N=7)
Enkelouerrespondente	14.29% (1)	71.43% (5)	14.29% (1)	100% (N=7)

Een (14.29%) kinderrespondent is **voor** die gestaltgroepwerkprogram van mening dat sy enkelouer hom **nooit** help met sy huiswerk en/of nie te besig is om saam met hom te speel nie, terwyl 85.71% (ses) kinderrespondente van mening is dat hulle enkelouer hulle **soms** help met hulle huiswerk en/of nie te besig is om saam met hulle te speel nie. Een (14.29%) enkelouerrespondent toon **voor** die gestaltgroepwerkprogram aan dat hy/sy **nooit** sy/haar kind help met sy huiswerk en/of nie te besig is om saam met hom te speel nie, terwyl 71.43% (vyf) enkelouerrespondente aantoon dat hulle **soms** hulle kinders help met hulle huiswerk en/of nie te besig is om saam met hulle te speel nie. Een (14.29%) enkelouerrespondent toon wel aan dat hy/sy **altyd** sy/haar kind

help met huiswerk en saam met hom speel. Die reponse van die enkelouers en die kinders blyk in hierdie opsig in 'n groot mate met mekaar ooreen te stem.

4.3.10.3 Vergelyking tussen enkelouer- en kindresponse ten opsigte van aandag van enkelouer teenoor kind na gestaltgroepwerkprogram

Tabel 14: Vergelyking tussen ouer- en kindresponse ten opsigte van aandag van enkelouer teenoor kind na gestaltgroepwerkprogram

Respondente	Nooit	Soms	Altyd	Totaal
Kinderrespondente	0%	85.71% (6)	14.29% (1)	100% (N=7)
Enkelouerrespondente	0%	100% (7)	0%	100% (N=7)

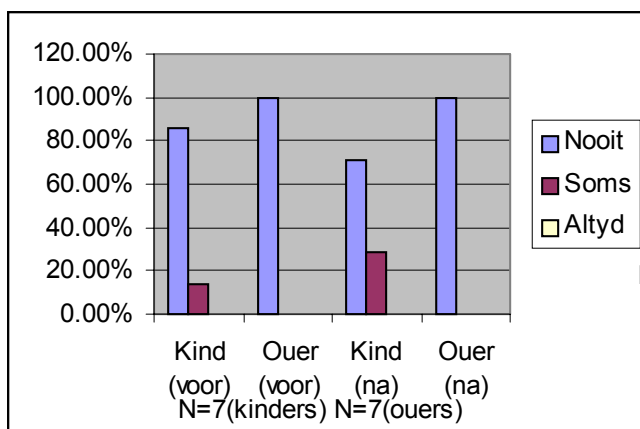
Na die gestaltgroepwerkprogram is 85.71% (ses) kinderrespondente van mening dat hulle enkelouers hulle **soms** help met hulle huiswerk en/of nie te besig is om saam met hulle te speel nie, terwyl 14.29% (een) kinderrespondent van mening is dat dit **altyd** die geval is. Al sewe (100%) enkelouerrespondente is **na** die gestaltgroepwerkprogram van mening dat hulle **soms** hulle kinders help met hulle huiswerk en/of nie te besig is om saam met hulle te speel nie. Die response tussen die enkelouers en kinders stem na die gestaltgroepwerkprogram steeds in 'n groot mate ooreen. Die “**nooit**”-respons val ook na die program weg.

Enkelouers het nie altyd die tyd om soos voor hulle enkelouerskap aandag aan hulle kind te gee nie. Snyman & Le Roux (1993:86-87) verduidelik dat enkelouerskap ook onvermydelik beskadigde opvoeding en veranderde gesinsverhoudings impliseer wat mag bydra tot opvoedkundige belemmering. Enkelouers het dus dikwels vanweë ekonomiese en ander huishoudelike verpligtinge nie meer die tyd om hulle kinders te help met huiswerk of saam met hulle te speel nie. Volgens Van Loggerenberg & Roets (1993:111-112) verloor die enkelouerkind nie bloot die afwesige ouer nie, maar ook dikwels die ondersteuning van die agterblywende ouer. Die rede hiervoor is dat die oorblywende ouer dikwels gepreokkupeer is met sy/haar eie ongunstige belewinge na die verlies van 'n huweliksmaat (Van Loggerenberg & Roets, 1993:111-112).

4.3.11 Skuldgevoel rondom verlies van ouer

4.3.11.1 Vergelyking tussen enkelouer- en kindresponse ten opsigte van skuldgevoel by kind rondom verlies van ouer voor en na gestaltgroepwerkprogram

Figuur 11: Vergelyking tussen ouer- en kindresponse ten opsigte van skuldgevoel by kind rondom verlies van ouer voor en na gestaltgroepwerkprogram



Na aanleiding van Figuur 11, blyk dit dat 85.71% (ses) kinderrespondente **voor** die gestaltgroepwerkprogram **nooit** voel dat dit hulle skuld is dat hulle een ouer nie meer by hulle is nie, terwyl 14.29% (een) kinderrespondent **soms** voel dat dit sy skuld is. Geen kinderrespondente het gevoel dat dit **altyd** hulle skuld is dat hulle een ouer nie meer by hulle is nie. Al sewe (100%) enkelouerrespondente is **voor** die gestaltgroepwerkprogram van mening dat hulle kind **nooit** voel dat dit sy skuld is dat sy ander ouer nie meer by hulle is nie. Geen response van die enkelouerrespondente is ten opsigte van die kategorieë **soms** en **altyd** bekom nie.

Na die gestaltgroepwerkprogram voel 71.43% (vyf) kinderrespondente **nooit** dat dit hulle skuld is dat hulle ander ouer nie meer by hulle is nie en 28.57% (twee) kinderrespondente voel **soms** dat dit hulle skuld is. Geen kinderrespondente voel **altyd** dat dit hulle skuld is nie. Al sewe (100%) enkelouerrespondente is steeds **na** die gestaltgroepwerkprogram van mening dat hulle kind **nooit** voel dat dit sy skuld is dat

sy ander ouer nie meer by hulle is nie. Geen response van die enkelouerrespondente is ten opsigte van die kategorieë **soms** en **altyd** bekom nie.

Van Loggerenberg & Roets (1993:112-114) toon aan dat die kind verseker moet word dat sy/haar teenwoordigheid in die gesin en sy/haar negatiewe optredes en gevoelens teenoor die afwesige ouer normaal was en dat dit nie die dood of die egskeiding kon veroorsaak het nie. Tydens die gestaltgroepwerkprogram is die feit beklemtoon dat die kinderrespondente onskuldig is. Ten spyte hiervan het een kinderrespondent na die gestaltgroepwerkprogram erken dat hy soms voel dat dit sy skuld is dat die ander ouer nie meer by hulle is nie. Dit kan moontlik toegeskryf word daaraan dat **eerlikheid** tydens die gestaltgroepwerkprogram beklemtoon is.

4.3.12 Kind se gevoel oor nuwe vriend/vriendin van enkelouer

4.3.12.1 Vergelyking tussen enkelouer- en kindresponse ten opsigte van kind se gevoel oor nuwe vriend/vriendin van enkelouer voor en na gestaltgroepwerkprogram

Tabel 15: Vergelyking tussen ouer- en kindresponse ten opsigte van kind se gevoel oor nuwe vriend/vriendin van enkelouer voor en na gestaltgroepwerkprogram

Respondente	Hou nooit van	Hou soms van	Hou altyd Van	Totaal
Kinderrespondente (voor)	0%	20% (1)	80% (4)	100% (N=5)
Enkelouerrespondente (voor)	40% (2)	20% (1)	40% (2)	100% (N=5)
Kinderrespondente (na)	25% (1)	0%	75% (3)	100% (N=4)
Enkelouerrespondente (na)	25% (1)	25% (1)	50% (2)	100% (N=4)

Voor die gestaltgroepwerkprogram blyk dit dat 80% (vier) uit die vyf kinderrespondente wat hierdie vraag beantwoord het, **altyd** van hulle enkelouer se nuwe vriend/vriendin hou, terwyl 20% (een) kinderrespondent **soms** van hulle enkelouer se nuwe vriend/vriendin hou. Uit die vyf enkelouerrespondente, toon 40% (twee) **voor** die gestaltgroepwerkprogram aan dat hulle kind **altyd** van hulle nuwe vriend/vriendin hou, terwyl 20% (een) aantoon dat dit **soms** die geval is en 40% (twee) enkelouerrespondente aantoon dat hulle kind **nooit** van hulle nuwe vriend/vriendin hou nie. Twee respondente by die kinder- en die ouergroep het nie die vraag beantwoord nie, omdat die vraag **voor** die gestaltgroepwerkprogram nie op die betrokke enkelouers van toepassing was nie. Die enkelouer- en kindresponse verskil egter van mekaar. Die rede vir die verskil tussen die ouer- en kindresponse **voor** die gestaltgroepwerkprogram lê moontlik daarin dat die kinders hulle ouers wil tevrede stel en hulle nie wil ontstel nie.

Na die gestaltgroepwerkprogram toon 75% (drie) van die vier kinderrespondente wat die vraag beantwoord het, aan dat hulle **altyd** van hulle enkelouer se nuwe vriend/vriendin hou en 25% (een) kinderrespondent toon aan dat hy **nooit** van sy enkelouer se nuwe vriend/vriendin hou nie. Van die vier enkelouerrespondente wat die vraag beantwoord het, toon 50% (twee) **na** die gestaltgroepwerkprogram aan dat hulle kind **altyd** van hulle nuwe vriend/vriendin hou, terwyl 25% (een) respondente aantoon dat dit **soms** die geval is en 25% (een) enkelouerrespondent aantoon dat sy/haar kind **nooit** van sy/haar nuwe vriend/vriendin hou nie. Drie respondente by die kinder- en die ouergroep het **na** die gestaltgroepwerkprogram nie die vraag beantwoord nie, omdat die vraag nie op die betrokke enkelouers van toepassing was nie. Die respondentegetal verskil dus **voor** en **na** die gestaltgroepwerkprogram, omdat hierdie vraag **na** die gestaltgroepwerkprogram op minder respondente van toepassing was as **voor** die gestaltgroepwerkprogram.

Volgens Price (1991:205) is dit vir enkelouerkinders moeilik om te aanvaar dat hulle ouer uitgaan met 'n ander vriend(in). Vanuit die navorser se data blyk dit egter dat die meeste kinderrespondente wie se enkelouers 'n vriend/vriendin het, hou van laasgenoemde persoon. Hierdie verskil kan moontlik daaraan toegeskryf word dat 'n vriend(in) in baie gevalle 'n bydrae tot die finansiële en emosionele sekuriteit van die enkelouergesin in 'n middestad konteks kan lewer.

4.3.13 Kontak met familie van afwesige ouer

4.3.13.1 Vergelyking tussen enkelouer- en kindresponse ten opsigte van kontak met familie van afwesige ouer voor en na gestaltgroepwerkprogram

Tabel 16: Vergelyking tussen ouer- en kindresponse ten opsigte van kontak met familie van afwesige ouer voor en na gestaltgroepwerkprogram

Respondente	Nooit	Soms	Altyd	Totaal
Kinderrespondente (voor)	16.67% (1)	50% (3)	33.33% (2)	100% (N=6)
Enkelouerrespondente (voor)	50% (3)	50% (3)	0%	100% (N=6)
Kinderrespondente (na)	14.29% (1)	42.86% (3)	42.86% (3)	100% (N=7)
Enkelouerrespondente (na)	71.43% (5)	28.57% (2)	0%	100% (N=7)

Voor die gestaltgroepwerkprogram toon 33.33% (twee) kinderrespondente uit die ses wat die vraag beantwoord het, aan dat hulle nog **altyd** by die familie van die afwesige ouer kuier; 50% (drie) kinderrespondente toon aan dat hulle dit **soms** doen en 16.67% (een) kinderrespondent toon aan dat hulle **nooit** by die familie van die afwesige ouer kuier nie. Uit die ses enkelouerrespondente, toon drie (50%) **voor** die gestaltgroepwerkprogram aan dat hulle **soms** nog by die familie van sy/haar gewese eggenoot/e kuier en 50% (drie) enkelouerrespondente toon aan dat hulle dit **nooit** doen nie.

Na die gestaltgroepwerkprogram toon 42.86% (drie) kinderrespondente uit die sewe wat die vraag beantwoord het, aan dat hulle nog **altyd** by die familie van die afwesige ouer kuier; 42.86% (drie) kinderrespondente toon aan dat hulle dit **soms** doen en 14.29% (een) kinderrespondent toon aan dat hulle **nooit** by die familie van die afwesige ouer kuier nie. Uit die sewe enkelouerrespondente, toon 28.57% (twee) **na**

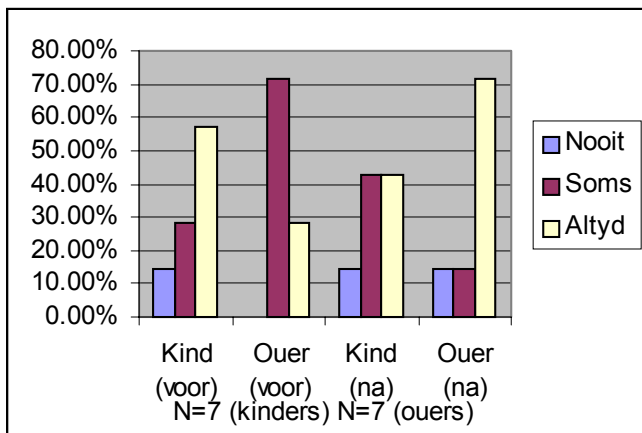
die gestaltgroepwerkprogram aan dat hulle **soms** nog by die familie van sy/haar gewese eggenoot/e kuier en 71.43% (vyf) enkelouerrespondente toon aan dat hulle dit **nooit** doen nie. Die respondentegetal verskil **voor** en na die gestaltgroepwerkprogram, aangesien een enkelouer-kindpaar hierdie vraag **voor** die gestaltgroepwerkprogram as nie van toepassing op hulle situasie beskou het, omdat hulle geen kontak met die familie van die afwesige ouer **voor** die program gehad het nie. Vanuit hierdie bevindings blyk dit dat een kinderrespondent nou meer by die familie van die afwesige ouer kuier as wat **voor** die program die geval was. Die enkelouers blyk egter minder by die familie van hulle gewese eggenoot/e te kuier as wat **voor** die program die geval was. Hieruit kan die afleiding gemaak word dat die kinderrespondente moontlik meer op hulle eie by die afwesige ouer se familie gaan kuier as die enkelouer self.

Volgens van Loggerenberg & Roets (1993:112-114) moet verwarring in die geval van egskeiding voorkom deur die kind te verseker dat beide sy/haar ouers nog vir hom/haar lief is en dat hy/sy nog vir albei kan lief wees en nie nodig het om 'n keuse tussen hulle te maak nie. Die kind moet ook weet dat hy/sy nog by beide ouers welkom is, ten einde onnodige vrees te voorkom (Van Loggerenberg & Roets, 1993:112-114). Die kind moet toegelaat word om ook by die familie van die afwesige ouer te gaan kuier, sodat hy/sy kan voel dat hy/sy nog deel is van die afwesige ouer se lewe. Dit kan onnodige gevoelens van verwerping by die enkelouerkind voorkom.

4.3.14 Vrees dat oorblywende ouer iets sal oorkom

4.3.14.1 Vergelyking tussen enkelouer- en kindresponse ten opsigte van kind se vrees dat oorblywende ouer iets sal oorkom, voor en na gestaltgroepwerkprogram

Figuur 12: Vergelyking tussen ouer- en kindresponse ten opsigte van kind se vrees dat oorblywende ouer iets sal oorkom, voor en na program



Vanuit Figuur 12 blyk dit dat 57.14% (vier) kinderrespondente **voor** die gestaltgroepwerkprogram **altyd** bang is hulle enkelouer kom iets oor; 28.57% (twee) kinderrespondente is **soms** bang hulle enkelouer kom iets oor en 14.29% (een) kinderrespondent is **nooit** bang dat sy enkelouer iets oorkom nie. Van die enkelouerrespondente is 71.43% (vyf) **voor** die gestaltgroepwerkprogram van mening dat hulle kind **soms** bang is hy/sy (enkelouer) kom iets oor en 28.57% (twee) enkelouerrespondente is van mening dat hulle kind **altyd** bang is hulle enkelouer kom iets oor.

Na die gestaltgroepwerkprogram is 42.86% (drie) kinderrespondente **altyd** bang hulle enkelouer kom iets oor; 42.86% (drie) kinderrespondente is **soms** bang daarvoor en 14.29% (een) kinderrespondent is **nooit** bang dat sy enkelouer iets sal oorkom nie. Van die enkelouerrespondente is 71.43% (vyf) **na** die gestaltgroepwerkprogram van mening dat hulle kind **altyd** bang is hulle (enkelouers) kom iets oor. Een (14.29%) enkelouerrespondent is van mening dat sy/haar kind **soms** bang is en 14.29% (een)

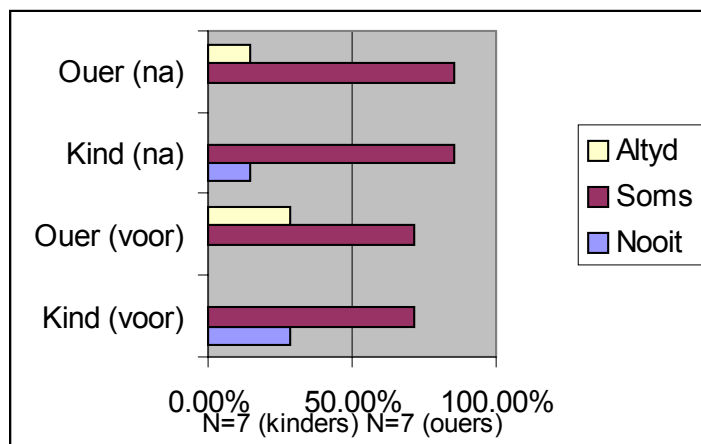
enkelouerrespondent is van mening dat sy/haar kind **nooit** bang is dat sy enkelouer iets oorkom nie. Dit blyk vanuit die gegewens dat een kinderrespondent **na** die gestaltgroepwerkprogram minder bang is as **voor** die program. Die enkelouerrespondente blyk ook meer in kontak te wees met hulle kinders se gevoel van vrees **na** die program as wat **voor** die program die geval was.

Die studie van Van Loggerenberg & Roets (1993:111-112) met laerskoolkinders wat ouers as gevolg van dood of egskeiding verloor het, toon aan dat die kind vrees dat hy/sy die oorblywende ouer, of sy/haar sorg of liefde ook kan verloor. Dit gebeur moontlik, omdat die kind se gevoel van sekuriteit geskud is of weens die veranderinge wat in die ouer na die gebeure ingetree het (Van Loggerenberg & Roets, 1993:111-112). Die feit dat die respondente in 'n middestadomgewing woonagtig is/was mag addisioneel bydra tot die kinderrespondente se vrees dat hulle die oorblywende ouer ook sal verloor of dat hy/sy iets sal oorkom. McLoyd (in Black & Krishnakumar, 1998:637) toon aan dat die rassesegregasie, misdaad, beperkte hulpbronne en geweld wat algemeen is onder baie lae inkomste, stedelike gemeenskappe die vermoë van gesinne om hulleself en hulle kinders te beskerm, verhinder. Die enkelouerkind in 'n middestad konteks word dus met 'n meer problematiese lewensituasie gekonfronteer as die enkelouerkind wat in 'n ekonomies meer gegoede woonbuurt grootword.

4.3.15 Finansiële situasie in enkelouergesin

4.3.15.1 Vergelyking tussen enkelouer- en kindresponse ten opsigte van finansiële situasie in enkelouergesin voor en na gestaltgroepwerkprogram

Figuur 13: Vergelyking tussen ouer- en kindresponse ten opsigte van finansiële situasie in enkelouergesin voor en na gestaltgroepwerkprogram



Voor die gestaltgroepwerkprogram is 71.43% (vyf) kinderrespondente van mening dat hulle **soms** min geld in die huis het en 28.57% (twee) kinderrespondente is van mening dat hulle **nooit** min geld in die huis het nie. Geen kinderrespondente is van mening dat hulle **altyd** min geld in die huis het nie. Van die enkelouerrespondente is 71.43% (vyf) **voor** die gestaltgroepwerkprogram van mening dat hulle **soms** min geld in die huis het en 28.57% (twee) enkelouerrespondente is van mening dat hulle **altyd** min geld in die huis het. Geen enkelouerrespondente toon aan dat hulle **nooit** min geld in die huis het nie. Hieruit blyk dit dat die enkelouers **voor** die gestaltgroepwerkprogram meer bekommerd is oor die finansiële situasie in die gesin as wat by hulle kinders die geval is.

Na die gestaltgroepwerkprogram is 85.71% (ses) kinderrespondente van mening dat hulle **soms** min geld in die huis het en 14.29% (een) kinderrespondent is van mening dat hulle **nooit** min geld in die huis het nie. Geen kinderrespondente is van mening dat hulle **altyd** min geld in die huis het nie. Van die enkelouerrespondente is 85.71% (ses)

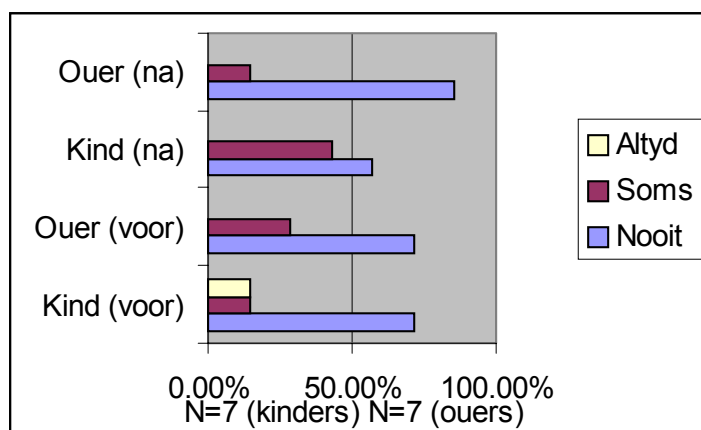
na die gestaltgroepwerkprogram van mening dat hulle **soms** min geld in die huis het en een (14.29%) enkelouerrespondent is van mening dat hulle **altyd** min geld in die huis het. Geen enkelouerrespondente toon aan dat hulle **nooit** min geld in die huis het nie. Dit blyk dat een kinderrespondent **na** die gestaltgroepwerkprogram meer realisties is oor die finansiële situasie in die gesin as **voor** die program. Die response van die ouer- en kinderrespondente stem ook **na** die gestaltgroepwerkprogram in 'n groter mate met mekaar ooreen as **voor** die program.

Snyman & Le Roux (1993:86-87) toon aan dat die enkelouergesin geheel en al afhanklik is van een persoon vir sy ekonomiese instandhouding. Indien die stygende lewenskoste en inflasie in ag geneem word, ervaar enkelouers dikwels 'n verlies aan ekonomiese sekuriteit. Dit plaas die enkelouergesin in 'n ekonomies kwesbare posisie (Vergelyk Louw, *et al.* 1990:375; McLanahan & Sandefur, 1994:25-26 en Simons & Associates, 1996:142.)

4.3.16 Vrees by enkelouer vandat hy/sy alleen saam met kind(ers) bly

4.3.16.1 Vergelyking tussen enkelouer- en kindresponse ten opsigte van vrees by enkelouer vandat hy/sy alleen saam met kind(ers) woon, voor en na gestaltgroepwerkprogram

Figuur 14: Vergelyking tussen ouer- en kindresponse ten opsigte van vrees by enkelouer vandat hy/sy alleen saam met kind(ers) woon, voor en na gestaltgroepwerkprogram



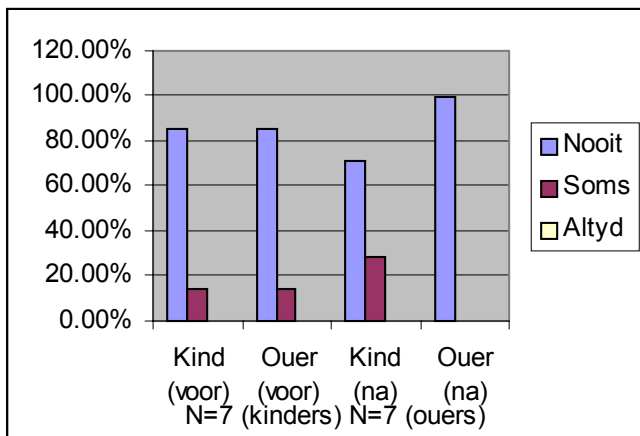
Voor die gestaltgroepwerkprogram is 71.43% (vyf) kinderrespondente van mening dat hulle enkelouer **nooit** bang voel vandat hulle alleen bly nie. Een (14.29%) kinderrespondent is van mening dat sy enkelouer **soms** bang voel en 14.29% (een) kinderrespondent toon aan dat sy enkelouer **altyd** bang voel. Van die enkelouerrespondente, toon 71.43% (vyf) **voor** die gestaltgroepwerkprogram aan dat hulle **nooit** bang voel vandat hulle alleen saam met hulle kind(ers) bly nie en 28.57% (twee) enkelouerrespondente toon aan dat hulle **soms** bang voel. Geen enkelouerrespondente toon **voor** die gestaltgroepwerkprogram aan dat hulle **altyd** bang voel nie. Die response van die kinder- en ouerrespondente stem **voor** die gestaltgroepwerkprogram in 'n groot mate ooreen.

Na die gestaltgroepwerkprogram is 57.14% (vier) kinderrespondente van mening dat hulle enkelouers **nooit** bang voel vandat hulle alleen bly nie en 42.86% (drie) kinderrespondente is van mening dat hulle enkelouers **soms** bang voel. Geen kinderrespondente toon **na** die gestaltgroepwerkprogram aan dat hulle enkelouers **altyd** bang voel nie. Van die enkelouerrespondente, toon 85.71% (ses) na die gestaltgroepwerkprogram aan dat hulle **nooit** bang voel vandat hulle alleen saam met hulle kind(ers) bly nie en 14.29% (een) enkelouerrespondent toon aan dat hulle **soms** bang voel. Geen enkelouerrespondente toon **na** die gestaltgroepwerkprogram aan dat hulle **altyd** bang voel nie. Vanuit die gegewens blyk dit dat die kinderrespondente hulle enkelouers as banger beskou as wat die enkelouers self voel hulle is. Die moontlikheid bestaan dat die kinderrespondente bekommerd is oor hulle enkelouers. Een enkelouerrespondent blyk **na** die gestaltgroepwerkprogram minder bang te wees as **voor** die gestaltgroepwerkprogram. Die kinderrespondente se persepsies bly in hierdie opsig **voor** en **na** die gestaltgroepwerkprogram in 'n groot mate dieselfde.

4.3.17 Vrees by kind vandat hy alleen saam met net een van sy ouers bly

4.3.17.1 Vergelyking tussen enkelouer- en kindresponse ten opsigte van vrees by kind vandat hy saam met net een van sy ouers bly

Figuur 15: Vergelyking tussen ouer- en kindresponse ten opsigte van vrees by kind vandat hy saam met net een van sy ouers bly voor en na gestaltgroepwerkprogram



Voor die gestaltgroepwerkprogram toon 85.71% (ses) kinderresepondente aan dat hulle **nooit** bang voel vandat hulle saam met net een ouer bly nie en 14.29% (een) kinderrespondent toon aan dat hy **soms** bang voel. Geen kinderrespondente toon **voor** die gestaltgroepwerkprogram aan dat hulle **altyd** bang voel vandat hulle saam met net een ouer bly nie. Van die enkelouerrespondente is 85.71% (ses) voor die gestaltgroepwerkprogram van mening dat hulle kind **nooit** bang voel vandat hy saam met net een ouer bly nie en 14.29% (een) enkelouerrespondent is van mening dat sy/haar kind **soms** bang voel. Geen enkelouerrespondente toon **voor** die gestaltgroepwerkprogram aan dat hulle kind **altyd** bang voel nie. Die response van die kinder- en ouerrespondente stem **voor** die gestaltgroepwerkprogram grootliks met mekaar ooreen.

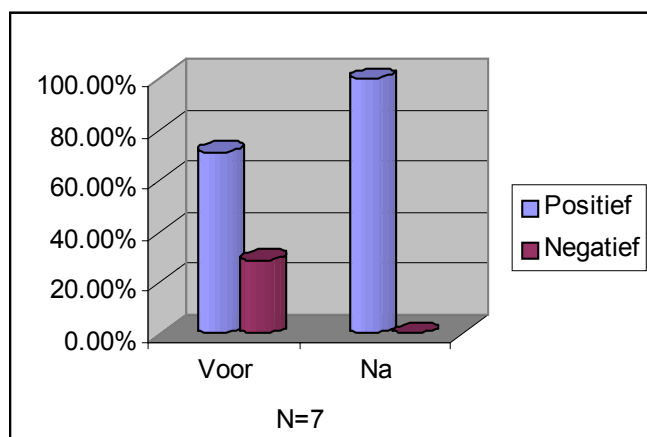
Na die gestaltgroepwerkprogram toon 71.43% (vyf) kinderrespondente aan dat hulle **nooit** bang voel vandat hulle saam met net een van hulle ouers bly nie en 28.57% (twee) kinderrespondente toon aan dat hulle **soms** bang voel. Geen kinderrespondente

toon **na** die gestaltgroepwerkprogram aan dat hulle **altyd** bang voel nie. Al sewe (100%) enkelouerrespondente is **na** die gestaltgroepwerkprogram van mening dat hulle kind **nooit** bang is vandat hy saam met net een van sy ouers bly nie. Die enkelouerrespondente is **na** die gestaltgroepwerkprogram meer optimisties oor hulle kinders se vrese as die kinders self. Een kinderrespondent blyk **na** die program 'n bietjie meer bang te wees om net saam met een van sy ouers te bly as **voor** die program. Die enkelouerrespondente blyk in hierdie opsig minder in kontak met hulle kinders se gevoelens te wees as **voor** die gestaltgroepwerkprogram. Die moontlikheid bestaan dat die enkelouers wil hê hulle kinders moet **na** die program nooit bang voel nie.

4.3.18 Vlak van emosionele funksionering by kinderrespondente

4.3.18.1 Vlak van emosionele funksionering by kinderrespondente voor en na gestaltgroepwerkprogram

Figuur 16: Vlak van emosionele funksionering by kinderrespondente



Voor die gestaltgroepwerkprogram handhaaf 71.43% (vyf) kinderrespondente oorwegend 'n positiewe vlak van emosionele funksionering en 28.57% (twee) kinderrespondente handhaaf oorwegend 'n negatiewe vlak van emosionele funksionering. **Na** die gestaltgroepwerkprogram handhaaf 100% (al sewe) kinderrespondente oorwegend 'n positiewe vlak van emosionele funksionering. Hierdie verskil in emosionele funksionering **voor** en **na** die gestaltgroepwerkprogram

is volgens die Wilcoxon toets statisties betekenisvol vir hierdie spesifieke respondentegroep met 'n p-waarde van 0.0156. Indien die p-waarde <0.05 is die verskil tussen voor en na die program statisties betekenisvol. (Sien vraag 10 in Bylae 1 (vraelys vir kinders)).

4.3.18.2 Vergelyking tussen enkelouer- en kindresponse ten opsigte van kind se vlak van emosionele funksionering voor gestaltgroepwerkprogram

Tabel 17: Vergelyking tussen ouer- en kindresponse ten opsigte van kind se vlak van emosionele funksionering voor gestaltgroepwerkprogram

Respondente	Positief	Negatief	Totaal
Kinderrespondente	71.43% (5)	28.57% (2)	100% (N=7)
Enkelouerrespondente	85.71% (6)	14.29% (1)	100% (N=7)

Voor die gestaltgroepwerkprogram handhaaf 71.43% (vyf) kinderrespondente oorwegend 'n positiewe vlak van emosionele funksionering, terwyl 28.57% (twee) respondente oorwegend 'n negatiewe vlak van emosionele funksionering handhaaf. **Voor** die gestaltgroepwerkprogram is 85.71% (ses) enkelouerrespondente van mening dat hulle kind oorwegend 'n positiewe vlak van emosionele funksionering handhaaf, terwyl 14.29% (een) enkelouerrespondent van mening is dat sy/haar kind oorwegend 'n negatiewe vlak van emosionele funksionering handhaaf. (Sien vraag 10 in Bylae 2 (vraelys vir ouers)) Die enkelouers blyk na aanleiding hiervan meer optimisties oor hulle kinders se vlak van emosionele funksionering te wees as die kinders self.

4.3.18.3 Vergelyking tussen enkelouer- en kindresponse ten opsigte van kind se vlak van emosionele funksionering na gestaltgroepwerkprogram

Tabel 18: Vergelyking tussen ouer- en kindresponse ten opsigte van kind se vlak van emosionele funksionering na gestaltgroepwerkprogram

Respondente	Positief	Negatief	Totaal
Kinderrespondente	100% (7)	0%	100% (N=7)
Enkelouerrespondente	100% (7)	0%	100% (N=7)

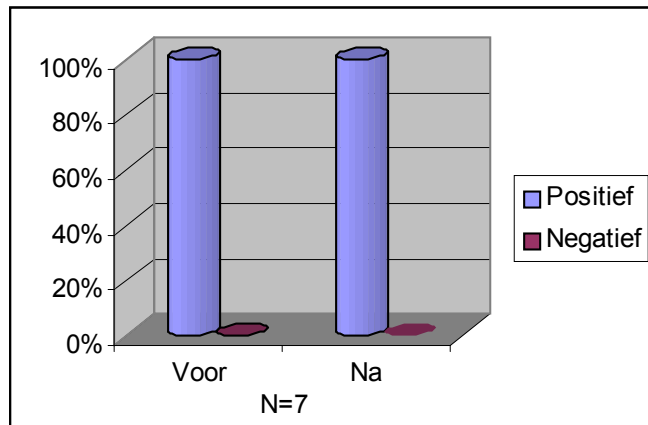
Na die gestaltgroepwerkprogram is 100% (al sewe) kinderrespondente en 100% (al sewe) enkelouerrespondente van mening dat die kinderrespondente oorwegend 'n positiewe vlak van emosionele funksionering handhaaf. Die verskil tussen die response van die enkelouers **voor** en **na** die gestaltgroepwerkprogram is ook volgens die Wilcoxon toets statisties betekenisvol vir hierdie spesifieke respondentegroep met 'n p-waarde van 0.0156.

Volgens Bluestone (1991:255) neem dit baie jare vir kinders om te rou en die verlies van 'n ouer te integreer. Kinders wat rou, druk hulle gevoelens dikwels op indirekte, vertraagde en verdoeselde wyses uit. Hulle druk hulle rou uit deur gedragsvorme soos moedswilligheid, aggressiwiteit, rebelsheid, onttrekking of deur die verplasing van gevoelens op volwassenes wat dit nie verdien nie. Kinders het volwassenes nodig ten einde hulle gevoelens te kan verbaliseer en hulle te help om die rouproses te begin verstaan en te begryp (Bluestone, 1991:255). Tydens groepterapeutiese intervensie kry die kinders die geleentheid om hierdie gevoelens te verbaliseer en insig te ontwikkel in hulle situasie.

4.3.19 Vlak van sosiale funksionering by kinderrespondente

4.3.19.1 Vlak van sosiale funksionering by kinderrespondente voor en na gestaltgroepwerkprogram

Figuur 17: Vlak van sosiale funksionering by kinderrespondente



Die vlak van sosiale funksionering blyk vir 100% (al sewe) kinderrespondente **voor** en **na** die gestaltgroepwerkprogram oorwegend positief te wees. (Sien vraag 12 in Bylae 1 (vraelys vir kinders)) Volgens die Wilcoxon toets is die p-waarde 0.0156 wat daarop dui dat hierdie bevindinge statisties betekenisvol is vir hierdie spesifieke respondentegroep.

4.3.19.2 Vergelyking tussen enkelouer- en kindresponse ten opsigte van kind se vlak van sosiale funksionering voor gestaltgroepwerkprogram

Tabel 19: Vergelyking tussen ouer- en kindresponse ten opsigte van kind se vlak van sosiale funksionering voor gestaltgroepwerkprogram

Respondente	Positief	Negatief	Totaal
Kinderrespondente	100% (7)	0%	100% (N=7)
Enkelouerrespondente	85.71% (6)	14.29% (1)	100% (N=7)

Vanuit Tabel 19 blyk dit dat 100% (al sewe) kinderrespondente **voor** die gestaltgroepwerkprogram oorwegend 'n positiewe vlak van sosiale funksionering handhaaf. Geen kinderrespondente handhaaf **voor** die gestaltgroepwerkprogram 'n negatiewe vlak van funksionering nie. **Voor** die gestaltgroepwerkprogram is 85.71% (ses) enkelouerrespondente van mening dat hulle kind oorwegend 'n positiewe vlak van sosiale funksionering handhaaf, terwyl 14.29% (een) enkelouerrespondent van mening is dat sy/haar kind oorwegend 'n negatiewe vlak van sosiale funksionering handhaaf. (Sien vraag 12 in Bylae 2 (vraelys vir ouers)) In hierdie geval blyk die kinderrespondente meer optimisties oor hulle sosiale funksionering te wees as wat die geval by die enkelouerrespondente is.

Pretorius (1994:97) toon aan dat die laerskooltydperk deur drie uitwaartse dryf- en groeibewegings gekenmerk word, naamlik:

- die sosiale beweeg uit die gesin na die portuurgroep toe;
- die fisiese beweeg na die wêreld van spel en arbeid; en
- die psigiese beweeg na die wêreld van volwasse konsepte, logika, simboliek en kommunikasie.

Kinders in die laat middelkinderjare is dus in die meeste gevalle baie sosiaal ingestel.

4.3.19.3 Vergelyking tussen enkelouer- en kindresponse ten opsigte van kind se vlak van sosiale funksionering na gestaltgroepwerkprogram

Tabel 20: Vergelyking tussen ouer- en kindresponse ten opsigte van kind se vlak van sosiale funksionering na gestaltgroepwerkprogram

Respondente	Positief	Negatief	Totaal
Kinderrespondente	100% (7)	0%	100% (N=7)
Enkelouerrespondente	100% (7)	0%	100% (N=7)

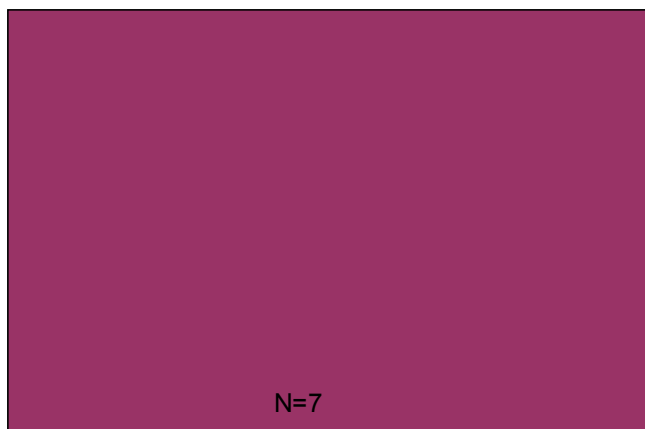
Na die gestaltgroepwerkprogram is 100% (al sewe) kinderrespondente en 100% (al sewe) enkelouerrespondente van mening dat die kinderrespondente oorwegend 'n positiewe vlak van sosiale funksionering handhaaf. Die verskil in die

enkelouerresponse **voor** en **na** die gestaltgroepwerkprogram is statisties betekenisvol vir hierdie respondentegroep met 'n p-waarde van 0.0156.

4.3.20 Toepaslike hantering van gevoelens

4.3.20.1 Toepaslike hantering van gevoelens by kind voor en na gestaltgroepwerkprogram

Figuur 18: Toepaslike hantering van gevoelens



Voor die gestaltgroepwerkprogram blyk 85.71% (ses) kinderrespondente in staat te wees om hulle gevoelens oorwegend op toepaslike wyses te hanteer en 14.29% (een) kinderrespondent blyk nie in staat daartoe te wees om sy gevoelens op toepaslike wyses te hanteer nie.

Na die gestaltgroepwerkprogram is die situasie dieselfde met 85.71% (ses) kinderrespondente wat aandui dat hulle in staat is om hulle gevoelens op toepaslike wyses te hanteer en 14.29% (een) kinderrespondent wat aantoon dat hy nie in staat is om sy gevoelens op toepaslike wyses te hanteer nie. Volgens die Wilcoxon toets is die p-waarde hier 0.0156, wat daarop dui dat hierdie bevindinge statisties betekenisvol is vir hierdie spesifieke respondentegroep. **Met toepaslike hantering word bedoel:**

- die kind weet die meeste van die tyd hoe hy voel;
- die kind weet die meeste van die tyd wat hy dink;
- die kind weet hoe hy daarvoor voel dat sy ma en pa nie meer saam is nie;

- die kind weet wat om te doen met sy gevoelens;
- dit is vir die kind maklik om vir mense wat hy vertrou, te vertel hoe hy voel;
- die kind kan in 'n groep sê wat hy voel en dink, sonder om bang te wees vir wat die ander van hom gaan dink;
- die kind doen baie keer dinge om homself te bederf wanneer hy nie lekker voel nie;
- die kind weet die meeste van die tyd wat hy nodig het;
- die kind kan vir sy ma/pa by wie hy bly, vra vir dit wat hy nodig het;
- die kind kan die meeste van die tyd self besluite neem; en
- dit is vir die kind die meeste van die tyd maklik om probleme op te los.

(Sien ook vraag 13 in Bylae 1 (vraelys vir kinders))

4.3.20.2 Vergelyking tussen enkelouer- en kindresponse ten opsigte van kind se toepaslike hantering van gevoelens voor gestaltgroepwerkprogram

Tabel 21: Vergelyking tussen ouer- en kindresponse ten opsigte van kind se toepaslike hantering van gevoelens voor gestaltgroepwerkprogram

Respondente	Positief	Negatief	Totaal
Kinderrespondente	85.71% (6)	14.29% (1)	100% (N=7)
Enkelouerrespondente	85.71% (6)	14.29% (1)	100% (N=7)

Na aanleiding van Tabel 21 blyk dit dat 85.71% (ses) kinderrespondente en 85.71% (ses) enkelouerrespondente **voor** die gestaltgroepwerkprogram van mening is dat die kinders in staat is om hulle gevoelens op toepaslike wyses te hanteer. Een (14.29%) kinderrespondent en 14.29% (een) enkelouerrespondent is van mening dat die kind nie in staat is om sy gevoelens op toepaslike wyses te hanteer nie. Die response van die kinders en die enkelouers stem hier in 'n groot mate met mekaar ooreen.

4.3.20.3 Vergelyking tussen enkelouer- en kindresponse ten opsigte van kind se toepaslike hantering van gevoelens na gestaltgroepwerkprogram

Tabel 22: Vergelyking tussen ouer- en kindresponse ten opsigte van kind se toepaslike hantering van gevoelens na gestaltgroepwerkprogram

Respondente	Positief	Negatief	Totaal
Kinderrespondente	85.71% (6)	14.29% (1)	100% (N=7)
Enkelouerrespondente	100% (7)	0%	100% (N=7)

Na die gestaltgroepwerkprogram blyk 85.71% (ses) kinderrespondente in staat te wees om hulle gevoelens oorwegend op toepaslike wyses te hanteer en 14.29% (een) kinderrespondent blyk **na** die gestaltgroepwerkprogram nie in staat te wees om sy gevoelens oorwegend op toepaslike wyses te hanteer nie. Al sewe (100%) enkelouerrespondente is **na** die gestaltgroepwerkprogram van mening dat hulle kinders in staat is om hulle gevoelens oorwegend op toepaslike wyses te hanteer. Die verskil in die enkelouerresponse **voor** en **na** die gestaltgroepwerkprogram is volgens die Wilcoxon toets statisties betekenisvol vir hierdie spesifieke respondentegroep met 'n p-waarde van 0.0156. Vanuit hierdie gegewens blyk dit dat die enkelouerrespondente **na** die gestaltgroepwerkprogram meer optimisties ten opsigte van hulle kinders se vermoë om gevoelens op toepaslike wyses te hanteer, is as die kinderrespondente self.

Volgens Louw, *et al.* (1990:362) bereik die kind tydens die middelkinderjare groter emosionele buigsaamheid en groter emosionele differensiasie. Die kind se emosies word meer spesifiek, divers en gesofistikeerd. Groter emosionele differensiasie stel kinders ook in staat om 'n verskeidenheid van gevoelens uit te druk (Louw, *et al.* 1990:362). Die kinderrespondente is tydens die gestaltgroepwerksessies aangemoedig om hulle gevoelens te identifiseer, te besit en uit te druk. Vanuit die enkelouerresponse blyk dit dus dat die gestaltgroepwerkprogram daarin geslaag het om die kinderrespondente aan te moedig tot die identifisering, besitting en uitdrukking van gevoelens ten opsigte van die enkelouersituasie op toepaslike wyses.

4.3.21 Wens van kinderrespondente

4.3.21.1 Enkelouer- en kindresponse ten opsigte van wens van kind voor en na getsaltgroepwerkprogram

Tabel 23: Kindresponse ten opsigte van hulle wense voor die getsaltgroepwerkprogram

Kindrespons	Frekwensie	Persentasie
Om altyd 'n Christen te bly	1	14.29%
Dat my ma en pa bymekaar moet wees	2	28.57%
Om in die hemel te gaan om my ouma te sien	1	14.29%
Dat ek my pa kon sien	1	14.29%
Dat ons 'n lekker lewe het	1	14.29%
Dat my ma en my pa weer moet saamwerk	1	14.29%
TOTAAL	N=7	100%

Tabel 24: Enkelouerresponse ten opsigte van kind se wense voor die gestaltgroepwerkprogram

Enkelouerrespons	Frekwensie	Persentasie
Dat ons na 'n beter huis moet trek en dat ek (ouer) meer geld moet verdien	1	14.29%
Dat sy ma en pa in een huis gewoon het	1	14.29%
Hy wil 'n professionele sokkerspeler word	1	14.29%
Om sy biologiese pa te sien	1	14.29%
Vir 'n gelukkige lewe	1	14.29%
Dat sy gesin net moet gelukkig wees en dat daar liefde onder mekaar is	1	14.29%
Dat hy vir ewig by sy pa (pa is enkelouer in hierdie geval) kan wees	1	14.29%
TOTAAL	N=7	100%

Vanuit Tabel 23 en 24 blyk dit dat die enkelouer- en kindresponse **voor** die gestaltgroepwerkprogram met mekaar ooreenstem ten opsigte van drie wense, naamlik: Dat hulle ma en pa bymekaar moet wees; om sy biologiese pa te sien en om 'n lekker en gelukkige lewe te kan hê. Van die kinderrespondente het 28.57% (twee), aangetoon dat hulle wens dat hulle ma en pa bymekaar moet wees en 14.29% (een)

kinderrespondent het aangetoon dat hy wens dat sy ma en pa weer moet saamwerk. Een (14.29%) enkelouerrespondent het aangetoon dat haar kind waarskynlik wens dat sy ma en pa in een huis gewoon het. Vanuit die bevindinge in die tabelle is dit duidelik dat die wens dat ma en pa weer saam moet wees die sterkste **voor** die gestaltgroepwerkprogram na vore kom. Volgens Van Loggerenberg & Roets (1993:112) wil enkelouerkinders graag by beide hulle ouers bly en verlang hulle baie na die afwesige ouer. Price (1991:205) toon aan dat kinders in die latente middelkinderjare dikwels wens dat hulle ouers weer met mekaar versoen word.

**Tabel 25: Kindresponse ten opsigte van hulle wense
na die gestaltgroepwerkprogram**

Kindrespons	Frekwensie	Persentasie
Dat my ma en pa bymekaar moet wees	3	42.86%
Dat ek my pa kon sien	1	14.29%
Dat ons 'n lekker lewe het	1	14.29%
Om 'n vierwiel motorfiets te kry	1	14.29%
Om 'n meisie te kry	1	14.29%
TOTAAL	N=7	100%

**Tabel 26: Enkelouerresponse ten opsigte van kind se wense
na die gestaltgroepwerkprogram**

Enkelouerrespos	Frekwensie	Persentasie
Dat ons gelukkig sal wees en sonder finansiële probleme	1	14.29%
Om sy biologiese pa te sien	1	14.29%
Vir 'n gelukkige lewe	1	14.29%
Dat sy gesin net moet gelukkig wees en dat daar liefde onder mekaar is	1	14.29%
'n Fiets vir 'n geskenk en dat daar altyd liefde en vrede in die familie is	1	14.29%
Dat ons in 'n huis kan bly pleks van 'n woonstel	1	14.29%
Om elke dag gelukkig te kan wees	1	14.29%
TOTAAL	N=7	100%

Vanuit Tabel 25 en 26 blyk dit dat die wense om weer sy pa te sien en dat ma en pa weer bymekaar moet wees, **na** die gestaltgroepwerkprogram steeds by die kinderrespondente na vore kom. Die enkelouerrespondente is **na** die

gestaltgroepwerkprogram ook in die meeste gevalle van mening dat hulle kinders 'n behoefte aan 'n gelukkige en harmonieuse gesinslewe het.

4.4 Samevatting

- In hierdie hoofstuk is daar hoofsaaklik aandag gegee aan die empiriese ondersoek vanuit die kwantitatiewe benadering. Die data wat met behulp van vraelyste vir die kinderrespondente en die enkelouerrespondente **voor** en **na** die gestaltgroepwerkprogram, ingesamel is, is in die vorm van tabelle en figure voorgestel, bespreek en geïnterpreteer. Die bevindinge is ook met die literatuurstudiebevindinge vergelyk en geïntegreer.
- Daar is in die eerste plek in hierdie hoofstuk weer 'n oorsig gegee van die navorsingsproses soos bespreek in Hoofstuk 1, ten einde die leser te oriënteer met die oog op die bespreking van die empiriese bevindinge. Daar is spesifiek ook aandag geskenk aan die selfontwerpte vraelys vir die kinders en die selfontwerpte vraelys vir die enkelouers wat tydens die empiriese studie benut is.
- Tydens die bespreking van die empiriese bevindinge vanuit die kwantitatiewe benadering, is die biografiese besonderhede van die kinder- en enkelouerrespondente eerstens bespreek. Die kinderrespondente was almal manlik. Ses van die sewe enkelouerrespondente was vroulik, terwyl een enkelouerrespondent manlik was. Die manlike enkelouerrespondent is by die navorsingsprojek betrek, omdat een van die kinderrespondente tydens die navorsingstudie by sy pa as enkelouer, woonagtig was.
- Hierna is daar gefokus op die bevindinge ten opsigte van die kinderrespondente se verhouding met hulle ma en pa; die verhouding van die enkelouerrespondente met hulle kind en die kinderrespondente se ervaring van die gesinsverhoudings in die enkelouergesin **voor** en **na** die gestaltgroepwerkprogram.
- Die belangrikste aspekte waarop daar verder in die hoofstuk gefokus is, is die kinderrespondente se emosionele ervaring van die verlies van 'n ouer; die kinderrespondente se persepsie van die toepassing van beheer deur hulle enkelouer; die kinderrespondente se persepsie van aandag van hulle enkelouer en die aard van die kontak van die kinderrespondente met die familie van die

afwesige ouer, soos deur die kinder- en enkelouerrespondente weergegee **voor** en **na** die gestaltgroepwerkprogram.

- Die vlak van emosionele- en sosiale funksionering van die kinderrespondente en die kinderrespondente se vermoë om gevoelens op toepaslike wyses te hanteer, soos deur die kinder- en enkelouerrespondente weergegee **voor** en **na** die gestaltgroepwerkprogram, is in die laaste plek in hierdie hoofstuk bespreek.
- Dit blyk oor die algemeen vanuit die bevindinge dat die groeplede (kinderrespondente) **na** die gestaltgroepwerkprogram meer positief daaroor is om in hulle enkelouergesin te wees as **voor** die gestaltgroepwerkprogram. Die groeplede handhaaf **na** die gestaltgroepwerkprogram 'n verbeterde vlak van emosionele funksionering as **voor** die program. Dit blyk verder dat die kommunikasie tussen enkelouer en kind beter is **na** die gestaltgroepwerkprogram en dat die enkelouers meer in kontak is met die gevoelens en behoeftes van hulle kinders.

In die volgende hoofstuk word die empiriese ondersoek vanuit die kwalitatiewe benadering bespreek en later geïntegreer met die empiriese ondersoek vanuit die kwantitatiewe benadering.